

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Улога прикривеног иследника у откривању
трговине људима**

(мастер рад)

Ментор
Проф. др Иван Илић

Студент
Милица Марковић
Број индекса: М 009/20-УП

Ниш, 2022. године

САДРЖАЈ

I УВОД	1
II ТРГОВИНА ЉУДИМА	4
1 Појам, елементи и карактеристике трговине људима.....	4
III МЕЂУНАРОДНА ДОКУМЕНТА КАО ПРАВНИ ОКВИР ЗА СУЗБИЈАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	21
IV УНУТРАШЊИ ПРОПИСИ КАО ПРАВНИ ОКВИР ЗА СУЗБИЈАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	36
V ПОСЕБНЕ ИСТРАЖНЕ ТЕХНИКЕ	45
1. Појам.....	45
2. Законски услови.....	47
3. Врсте.....	50
VI ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК	51
1. Појам.....	51
2. Историјат.....	54
VII ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК У КРИВИЧНОМ ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	55
1. Појам.....	55
2. Услови за одређивање.....	56
3. Достављање извештаја и материјала.....	58
4. Испитивање прикривеног иследника као сведока.....	59
VIII ОДГОВОРНОСТ ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА ЗА ПРОТИВПРАВНЕ РАДЊЕ У ТОКУ СВОГ АНГАЖОВАЊА	63
1. Забрана подстрекивања за извршење кривичног дела.....	63
2. Извршење кривичног дела од стране прикривеног иследника.....	65
IX ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК У УПОРЕДНОМ ПРАВУ – МОДЕЛИ УПОРЕДНОГ ПРАВА У ПРИМЕНИ ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА У ОТКРИВАЊУ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	70
X УЛОГА ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА У ОТКРИВАЊУ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	78
XI ЗАКЉУЧАК	82
XII ЛИТЕРАТУРА	84
САЖЕТАК	87
SUMMARY	89
БИОГРАФИЈА	91

I УВОД

Трговина људима није феномен новијег датума, већ се ради о сложеној друштвеној појави заснованој на историјским институцијама ропства и експлоатације, услед чега се према човеку поступа као да је роба или ствар, у циљу експлоатисања његове радне снаге, знања и вештина, телесног и полног интегритета и идентитета. Све ради задовољења личних или туђих нагонских, здравствених или емоционалних потреба или ради стицања директне или индиректне материјалне користи за себе или неког другог. Из тог разлога, трговина људима представља најгрубљи начин кршења људских права које јемче не само унутрашњи прописи Републике Србије већ и међународна документа и општеприхваћена правила међународног права.

Поједини историјски облици ропства и експлоатације лица и данас могу да се уоче у идентичном облику (јавна продаја жртава, радна експлоатација у пољопривредном сектору и домаћинству, сексуална експлоатација, принудно учешће у оружаним сукобима) или модификовани (радна експлоатација у индустријском сектору, илегално усвојење деце, експлоатација у спорту), а има и потпуно нових облика (трговина људским органима или деловима тела, вршење медицинских експеримената, присилна трудноћа, снимање бруталних сцена у филмовима и сл.). (Мијалковић, 2009: 67–68)

Тешко је реално сагледати димензије тог облика транснационалног организованог криминала. Према проценама, током 2001. године, широм света је између седамсто хиљада и четири милиона жена и деце куповано, продавано, транспортовано и држано против своје воље у ропском односу. Неке процене указују на то да тамна бројка износи чак шест милиона жртава годишње, првенствено жена и деце, а према подацима СИА у свету се тренутно око двадесет седам милиона људи налази у неком од видова ропског положаја. Подаци Међународне организације рада потврђују те процене додајући да се у сваком тренутку у свету око дванаест милиона и триста хиљада људи налази на принудном раду, ропском раду, принудном дечијем раду и у сексуалном ропству. Око 80% жртава међународне трговине људима су жене и деца, а чак до 50% су малолетници. (Trafficking in Persons Report, 2006)

Трговином људима се само у Европи стиче противправни приход висине између седам и тринаест милијарди долара годишње, од чега око седам милијарди долара од сексуалне експлоатације жртава. На годишњем глобалном нивоу, сексуалном

експлоатацијом жртава трговине људима остварује се профит од око шездесет милијарди евра (Dusch, 2002: 109), с тим што неке процене указују на импозантних петсто седам милијарди долара. То је за 400% више него почетком деведесетих година, те у финансијском смислу представља изједначење са профитом од „наркокриминала“. (Global Programme Against Trafficking in Human Beings, 1998)

Истраживања показују да су жртве трговине људима у највећем броју случајева веровале првој особи која их је врбовала, било да је реч о познанику, рођаку (некад и блиским члановима породице), или о агенцији која се оглашавала у медијима. Према статистичким показатељима, од укупног броја жртава којима је на Косову и Метохији помогла Међународна организација за миграције (ИОМ), 63% је врбовано верујући да ће радити добро плаћен посао, 12% је отето, а готово половину жена – жртава су у трговину људима увукле жене – трговци. (Димчевска, Јанковић, 2003: 13)

Међународне институције су препознале трговину људима као међународни проблем, који представља један од најunosнијих послова организованог криминалитета. Због тога је, проблем трговине људима на међународној сцени нарочито актуелизован крајем XX и почетком XXI века, услед чега је међународна заједница уложила велике напоре на изналагање адекватног начина борбе против ове друштвено опасне појаве. У прилог томе говоре и бројне активности међународних и других организација у области превенције, гоњења учинилаца и пружања одговарајуће помоћи и подршке жртвама трговине, упоредо са доношењем низа докумената у овој области (конвенција, препорука, резолуција, протокола, декларација).

Међутим, дефинисање трговине људима, као и било које друге друштвене појаве, било је скопчано са тешкоћама. Делимично из разлога што се сваком дефиницијом ограничава свеобухватност друштвене појаве која је предмет разматрања, јер ниједна дефиниција не може обухватити све аспекте и појавне облике неке друштвене појаве. Са друге стране, одсуство њеног дефинисања, онемогућило би делотворност борбе против појаве која је и условљена њеним одређењем. Дуго овај облик савременог ropства није био прецизно дефинисан, иако је био забрањен многим међународноправним документима.

Први међународноправни документ који даје прецизну дефиницију трговине људима је Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала. Протокол наводи да појам „трговина

људским бићима” значи врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем у циљу експлоатације”. Експлоатација обухвата као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство, или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа. Наведеном дефиницијом дат је оквир за дефинисање трговине људима у националним прописима држава. Тако је иста послужила не само као модел усклађивања националних прописа са међународноправним документом који је дефинисао ову појаву, већ и за упоредно праћење и приказивање резултата борбе против те појаве на националном и међународном нивоу.

Ипак, да би борба против ове веома опасне појаве била делотворна, неопходно је да се најпре утврде параметри за њено одређивање, а потом и механизми за њено откривање и сузбијање. Посебно имајући у виду да су добра организованост, транснационална природа, прикривеност испољавања, огромни приходи учинилаца овог тешког кривичног дела, као и честа неспремност и страх жртава да сарађују са полицијским и правосудним органима, доминантни проблеми откривања и доказивања трговине људима. Као последица наведеног, примена традиционалних криминалистичко-оперативних радњи и криминалистичко-истражних мера се нису показале као довољан и ефикасан одговор на све видове и облике „савременог ропства“, услед тога, појавила се потреба за примену нових, посебних истражних метода којима ће се ефикасније откривати, расветљавати и доказивати кривична дела у вези са трговином људима.

Аналогно наведеном, институт прикривеног иследника представља једну од посебних истражних техника које се примењују у борби против трговине људима. Штавише, овај институт данас има велику улогу у активностима развијених држава у супротстављају организованом криминалитету. Међутим, регулисање и примена ове посебне истражне технике је изузетно сложено питање. Сагласно томе, институт прикривеног иследника би морао бити детаљно уређен одредбама Законика о кривичном поступку, и то на потпун и недвосмислен начин, како не би било различитих тумачења која могу створити велике проблеме у пракси.

Имајући наведено у виду, аутор ће настојати да, као предмет овог мастер рада, обради питање улоге прикривеног иследника у откривању трговине људима кроз националну легислативу и праксу. С тим у вези, у раду ће најпре бити обрађен појам трговине људима, као и међународноправна документа и прописи унутрашњег законодавства, која на експлицитан или имплицитан начин регулишу питање трговине људима. Потом ће бити наведен појам, законски услови и врсте посебних истражних техника, затим појам, правна регулатива, примена института прикривеног иследника у откривању трговине људима у Републици Србији, као и модели упоредног права примене прикривеног иследника у откривању трговине људима. На крају рада биће изнета закључна разматрања у погледу ефикасности института прикривеног иследника у откривању трговине људима.

II ТРГОВИНА ЉУДИМА

У даљем раду аутор ће најпре обрадити сам појам трговине људима, елементе и карактеристике који је чине, као и облике њеног испољавања.

I Појам, елементи и карактеристике трговине људима

1.1 Појам трговине људима

Питање одређења самог појма трговине људима има велику улогу у борби против ове друштвено опасне појаве. Наиме, у циљу сузбијања трговине људима, морају се утврдити механизми за њено откривање, а пре тога, нужно је утврдити параметре према којима би се она одредила. Стога, неопходно је најпре поћи од одређења самог појма, да би се потом сагледали елементи и карактеристике трговине људима као друштвене појаве.

Као што је већ наведено први међународноправни документ који даје дефиницију трговине људима је Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснционалног организованог криминала, а који је већ цитиран у уводу овог рада. Када се анализира дефиниција појма трговине људима из Протокола, јасно је да је иста дата доста широко, што је карактеристика одредби већине међународноправних докумената. Разлог наведеног је да се таквим дефиницијама омогућава већа пријемчивост документа за већину држава чланица међународне

заједнице. Поред тога, овако уопштено дефинисање једне појаве не спречава дораду и ближе дефинисање исте путем националних прописа.

Наведена дефиниција упућује да се под трговином људима подразумева намамљивање, превоз односно други начин трансфера, пријем или држање у неком простору других лица и то под претњом силе или употребом других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе моћи или тешке ситуације у којој се та особа налази, или давањем особи или примањем новца или друге користи од особе која има контролу над другом особом у циљу њене сексуалне, радне или неке друге експлоатације. У предметној дефиницији наводи се читава једна лепеза активности при извршењу овог дела, као и више врста начина на који се те радње могу извршити. На крају се истиче да се предузете активности предузимају само са једним циљем, а то је експлоатација лица као људских бића.

Од трговине људима свакако треба разликовати кријумчарење миграната и проституцију. Кријумчарење миграната је посредничка делатност којом се, уз одређену новчану или другу накнаду, странцу омогућава илегалан улазак у земљу. Проституција је свесно и вољно пружање сексуалних услуга у замену за новац или за другу вредност.

1.2 Елементи трговине људима

Трговина људима, као друштвена појава, има три конститутивна елемента: радњу извршења, средство (начин) извршења и циљ. Изостанак било ког од ових елемената негира постојање трговине људима у смислу дефиниције из Протокола о трговини људима.

- **Радња извршења**, су активности које се предузимају у остварењу трговине. Радња је прописана алтернативно: **врбовање, превозење, пребацивање, сакривање или примање лица**. Свака од ових активности представља радњу извршења, као први конститутивни елемент трговине људима. Национални прописи могу означити и друга дела као радње извршења ове трговине. Тако Кривични законик Републике Србије у радње извршења наводи: предају, продају и куповину лица, посредовање у предаји или продаји, те држање другог лица. Протокол о трговини људима захтева да се кривично дело трговине људима дефинише као комбинација ова три елемента, мада они у неким случајевима могу представљати посебна кривична дела, независно један од другог. Аналогно наведеном, радња извршења су све активности које се предузимају ради постизања циља, а то је експлоатација људских бића.

- **Врбовање** подразумева подстрекавање пасивног субјекта било којом радњом која је подобна да код њега створи или учврсти одговарајућу одлуку да изврши ову инкриминацију. Оно се остварује указивањем на наводне добре стране пребацивања у другу земљу, бављења проституцијом или навођењем на друге радње које ће довести одређено лице да постане пасивни субјект овог кривичног дела.
- **Превожење** представља транспортовање пасивног субјекта са једног на друго место. Без утицаја је начин и средство којим се то транспортовање обавља.
- **Пребацивање** подразумева омогућавање или обезбеђење илегалног уласка или изласка из једне земље, односно илегални прелазак државне границе.
- **Предаја** је предузимање одређених активности којима се омогућава стављање пасивног субјекта на располагање другом лицу.
- **Продаја** означава отуђење пасивног субјекта уз одређену новчану или другу накнаду, а **куповина** је стицање права својине над пасивним субјектом уз одређену накнаду.
- **Посредовање** у продаји подразумева довођење у везу лица која су на одређени начин укључена у предају или продају пасивног субјекта.

Код продаје, куповине и посредовања у предаји или продаји пасивног субјекта ради се о заснивању одређеног уговорног односа чији је предмет искључен из правног промета, те је исти ништав и не може имати правно дејство у смислу заснивања одређених права и обавеза.

- **Сакривање** представља смештај и камуфлирање пасивног субјекта на погодном месту, које је непознато ширем кругу људи. Оно може бити извршено на различите начине.
- **Држање** другог лица представља његово противправно лишење слободе, а пре свега слободе кретања пасивног субјекта. Том лицу се онемогућава да својом вољом промени место где се налази.
- **Средство (начин) извршења**, као конститутивни елемент трговине људима, представља начин на који се предузима једна или више радњи у процесу те трговине. Протокол наводи широку лепезу средстава као начина извршења радње: претња силом или употреба силе или других облика присиле, отмица, превара, обмана, злоупотреба овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи. Национални прописи могу одредити и друге начине као

средство извршења. Тако Кривични законик РС, као начин извршења радње овог дела још предвиђа: довођење у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом поверења, задржавање личних исправа и др. Протокол предвиђа да је пристанак жртве на намеравану експлоатацију ирелевантан ако је пристанак издејствован преваром, принудом, силом или другим недозвољеним средством. У случајевима трговином децом, није потребно доказивати средство извршења тог деликта. Начин извршења овог дела може се постићи: силом или претњом; довођењем у заблуду или држањем у заблуди; злоупотребом овлашћења, поверења односно зависности, тешких прилика другог; задржавање личних исправа; давањем или примањем новца или друге користи.

- **Сила** је свака употреба физичке снаге или другог подобног средства којим се елиминише отпор пасивног субјекта како би се исти принудио на одређено понашање. Употреба хипнозе и омамљујућих средстава такође се сматра употребом силе. Сила мора бити одређеног интензитета подобна да принуди пасивног субјекта на одређено понашање, што се процењује на основу физичког и психичког стања лица према коме се сила примењује. Сила треба да се примењује према пасивном субјекту или према њему блиским лицима.
- **Претња** је стављање у изглед неког зла пасивном субјекту уколико не прихвати одређено понашање. Она треба да буде озбиљна и стварна, што значи да се њоме може произвести последица дела.
- **Заблуда** представља стварање погрешне представе код пасивног субјекта у односу на одређене чињенице које се односе на предузимање радње извршења. Одржавање у заблуди значи да се пасивни субјект већ налазио у заблуди по питању тих чињеница, а учинилац кривичног дела код њега ту заблуду само учвршћује.
- **Злоупотреба овлашћења, поверења, односно зависности или тешких прилика другог**, постојаће као радња извршења, ако је учинилац за њено остварење искористио то овлашћење, поверење, прилику или стање у којима се налази пасивни субјект.
- **Циљ** због којег се предузима радња извршења је трећи конститутивни елемент трговине људима. Као циљ трговине људима дефиницијом је одређена – експлоатација људи. Експлоатација у значењу искоришћавања људи може се манифестовати на разне начине. Протокол одређује као минимум: експлоатацију проституције и других облика сексуалне експлоатације, принудни рад или службу и

уклањање органа. ¹Циљ који се жели постићи извршењем овог дела може бити: експлоатација рада; принудни рад, вршење кривичних дела; вршење проституције или друге врсте сексуалне експлоатације; просјачење; употреба у порнографске сврхе; успостављање ропског или њему сличног односа; одузимање органа или дела тела; коришћења у оружаним сукобима.

1.3 Карактеристике трговине људима

Карактеристике трговине људима, су условљене њеним елементима, будући да се ради о специфичној друштвеној појави. Иако је утврђивање карактеристика једне друштвене појаве релативна ствар, најбитније карактеристике трговине људима су (Мијалковић, 2004: 177):

- противправност те појаве – трговина људима је инкриминисана као кривично дело како у унутрашњем законодавству Републике Србије тако и у нормама међународног јавног права ;
- организованост – трговина људима је углавном криминална активност већих група и производ њиховог организованог деловања,
- неморалност – представља облик кршења моралних норми и основних људских права и слобода,
- распрострањеност – трговина људима је постала глобална појава и готово да не постоји земља која није суочена са неким њеним видом,
- насилност – сама по себи она подразумева коришћење насилних метода средстава принуде према жртвама,
- латентност – тајност деловања криминалних група доприноси утиску невидљивости трговине људима,
- висока тамна бројка – број непознатих извршених кривичних дела у оквиру целог процеса трговине људима је висок,
- повезаност са другим облицима угрожавања безбедности и криминалним радњама – имајући у виду да доноси велики профит и да се састоји од више сегмената, трговина људима у директној је вези са другим облицима криминалитета као што су трговина опојним дрогама, аутомобилима и оружјем, корупција и сл. и
- недовољна проученост – упркос чињеници да је трговина људима масовна и веома заступљена у модерном добу, ова друштвена појава није довољно истражена, па

---

¹ Протокол оставља националним законодавствима да дају дефиниције појединих облика експлоатације људи, као битног елемента трговине људима и друго.

самим тим не могу бити спроведене адекватне превентивне и репресивне мере које су неопходне како би се она искоренила.

- Транснационални криминалитет- представља криминалитет који се врши на територији више земаља и којим се крше закони више земаља. (Williams, 2001: 61)
- трговина људима је злочин, што се као термин употребљава и у многим међународноправни документима. „Злочин се најчешће схвата као појединачно криминално понашање, који се у садржинском смислу подудара са појмом кривичног дела и представља најтежи облик кршења норми кривичног закона уопште“. (Јовашевић, 2011: 765) Статут сталног Међународног кривичног суда предвиђа одређена људска понашања као злочине, те се и трговина људима означава као злочин против човечности.²

Поред наведеног други, аутори истичу да се у трговини људима испољавају и следеће карактеристике (Цмиљанић, 2015: 496):

- да је то међународно кривично дело;
- да је трговина облик организованог криминалитета;
- да је трговина негација основних људских права утврђених међународним правом;
- да се трговином људима крше норме међународног права *ius cogens* карактера.

2. Облици трговине људима

Специфичности реализације и испољавања кривичног дела трговине људима за последицу имају специфичне трагове и предмете који могу да послуже као доказ у кривичном поступку. Зато се познавање феноменологије тих незаконитих делатности намеће као императив њиховог успешног расветљавања, процесирања и доказивања. У пракси, трговина људима се манифестује као сложен криминални процес, кроз извесне фазе: регрутовање, транспортовање, експлоатација и елиминација жртава. (Мијалковић, 2005: 158-242)

Дакле, трговина људима је појава која се јавља у различитим облицима испољавања. Управо због обиља тих специфичних облика и њихових карактеристика, тешко је дати свеобухватну општу класификацију форми кроз које се она манифестује. Тако се основна подела облика трговине људима може извршити на основу више критеријума: а) према виду експлоатације жртава, б) у односу на пол и узраст жртава, в) према територији извршења или г) према положају у коме се налази жртва.

---

² Чл. 5. римског статута Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, 5/2001.

2.1 Трговина људима као вид експлоатације

Иако је прихваћена дефиниција трговине људима из Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, у њему нису јасно дефинисани и поједини облици експлоатације жртава такве трговине. Тако је остављено националним законодавствима да прецизирају ове појавне облике експлоатације уз коришћење других међународних правних докумената.

Према видовима експлоатације жртава, облици трговине људима се могу класификовати на: радну експлоатацију, сексуалну експлоатацију, илегално усвојење деце, принудно склапање брака, трговину органима, принудно учествовање у оружаним сукобима, принуду на вршење одређених криминалних радњи и на трговину људима у ужем смислу.

Радна експлоатација подразумева вид експлоатације где су жртве принуђене на неплаћен или недовољно плаћен рад. Предмет експлоатације жртава је њихова радна снага и способност, а могућности коришћења исте су веома широке, па је овај облик сигурно један од најзаступљенијих у пракси. Овај облик трговине људима се такође јавља у више појединачних видова као што су: пољопривредна експлоатација, индустријска експлоатација, експлоатација у услужном сектору, експлоатација у домаћинству и комбинована експлоатација. Ови видови су формирано према томе у ком сектору рада се одвија експлоатација жртве.

Сексуална експлоатација је облик експлоатације где се експлоатише тело жртве, односно полни и сексуални интегритет и идентитет жртве. Поред радне експлоатације, овај облик је један од најзаступљенијих у пракси и он је постојао у свим периодима развоја људског друштва. Ова експлоатација се јавља у више различитих видова, при чему жртве у зависности од њеног вида могу бити жене, мушкарци и деца. Она се може испољити као некомерцијално, комерцијално и комбиновано сексуално ропство. Под некомерцијалним сексуалним ропством се подразумева ситуација када је жртва купљена ради задовољења личних потреба или потреба блиских људи без непосредног остваривања финансијске користи. Комерцијално сексуално ропство означава изложеност жртава масовној експлоатацији унапред познатих или непознатих лица са циљем стицања прихода где спадају: проституција, порнографија и тзв. „секс туризам“ (који обухвата и проституцију и порнографију). Комбиновано сексуално ропство представља комбинацију два, претходно поменута, вида сексуалног ропства.

Илегално усвојење деце подразумева заснивање адоптивног сродства између одраслих лица и детета које није извршено по законској процедури. Будући родитељи

контактирају припаднике организованих криминалних група и постижу договор око набавке детета. Они износе своје жеље око пола, старости и других физичких карактеристика детета, после чега се обавештавају о цени. Припадници криминалних група до деце долазе крађом из породицишта, вртића, школа или куповином од родитеља. Дете наставља живот у новој породици, при чему је често доведено у заблуду да су усвојитељи његови биолошки родитељи. Када је реч о овом виду експлоатације, који се и назива илегално усвојење, због самог положаја и начина на који је доведена жртва, треба истаћи да се најчешће тргује новорођенчадима. У неким случајевима нелегално усвојење, осим злоупотребе детета, доводи и до његове даље експлоатације.

Принудно склапање брака представља облик трговине људима у коме се жртва експлоатише принудно кроз наметнуту улогу супружника. Овде не постоји сагласност обе стране, већ само једне, док је друга страна (најчешће жена или дете) принуђена да уђе у брак. Бракови који су склопљени приморавањем, обманом или уз употребу силе ради стицања материјалне добити спадају у трговину људима, али је у пракси некада тешко одредити да ли у конкретном случају постоји принуда или обмана. Имајући у виду да су најчешће жртве принудног брака деца или веома младе особе, осећај лојалности према родитељима или присила могу да их ометају у слободном давању пристанка за улазак у брачну заједницу. Са друге стране, материјална корист може да се јави као мотив да родитељи или други посредници поступе противно жељама младе особе која је жртва овог облика трговине људима. Принудним склапањем брака девојчице губе право да буду деца, чиме су на најгрубљи начин прекршена њихова права.

Када је реч о трговини органа и деловима тела жртве су експлоатисане тако што им је узет неки орган из организма или неки део тела. Узимајући у обзир да ли постоји сагласност даваоца органа, односно дела тела разликују се: а) добровољно давање људских органа или делова тела и б) насилно узимање људских органа или делова тела. Интересовање криминалних група за овај вид трговине се налази у продаји органа или ткива ради трансплантације, продаји медицинским установама за лабораторијска истраживања и продаји у друге сврхе. Један од познатијих случајева трговине људским органима је случај трговине људским органима на Косову и Метохији

1999. године, познатији као досије „**жута кућа**“. Значајно је из разлога што је то први потврђен и међународно признат случај трговине људским органима.³

Принудно учествовање у оружаним сукобима је облик експлоатације жртава при којем се оне приморавају на директно или индиректно учествовање у оружаним борбама. Ако се узме у обзир да у војним сукобима, поред војних учествују и многе паравојне формације и плаћеници, жртве трговине људима су идеална замена за плаћенике, а људски губици у овој категорији учесника сукоба се сматрају колатералном штетом.

Принуда на вршење одређених криминалних радњи је облик трговине људима у којем се жртве приморавају на вршење одређених противзаконитих радњи, а све то у циљу стицања противправне имовинске користи за онога ко примењује принуду. Ако се посматра степен друштвене опасности који носе извршена незаконита дела, разликују се: а) принуда на вршење прекршаја и б) принуда на вршење кривичних дела.

- Трговина људима у ужем смислу представља облик експлоатације у коме жртва не остаје у поседу оне криминалне групе која ју је регрутовала и транспортовала, већ се продаје другом лицу или организованој криминалној групи ради даље експлоатације. У овом случају нема никаквих облика експлоатације жртве од стране њеног тренутног „власника“, осим што се продаје трећем лицу.

2.2. Трговина људима у односу на пол и узраст жртава

Ако се као критеријум за класификацију облика трговине људима узму биофизиолошке карактеристике жртава, односно њихов пол и узраст, онда се трговина људима може поделити на: а) трговину мушкарцима, б) трговину женама и в) трговину децом која могу бити или мушког или женског пола.

Жртве трговине људима могу подједнако бити и мушкарци и жене и деца, али поједини облици експлоатације јесу донекле условљени полом жртве.⁴ Иако се одредбе

---

³ Према расположивим информацијама 1999. године је око 300 Срба и других неалбанаца отето и транспортовано у Албанију, где су им вађени органи, који су затим слани у Италију, одакле су дистрибуирани у клинике широм Европе. Све се дешавало у кући, у насељу Бурел у Албанији, где су жртвама вађени органи. Прва је тврдње о трговини људским органима изнела у јавност бивша тужитељка Хашког трибунала Карла дел Понте, у својој књизи „Дов: Ја и ратни злочинци“. Хашки Трибунал покренуо је 13. јануара 2005. године истрагу о трговини органима, на основу предмета који су пронађени у жutoј кући. Истрага је носила назив Дон Кихот. Истражиоци Хашког трибунала пронашли су у жutoј кући разне предмете, за које је постојала основана сумња да су коришћени за вађење органа отетим Србима и неалбанцима. Међу предметима који су пронађени, налазили су пластичне посуде, празне боце са називима лекова који се користе при хируршким интервенцијама, и металне крхотине које су подсећале на остатке хируршких инструмената.

⁴ Радној експлоатацији и учешћу у оружаним сукобима најчешће су изложени мушкарци и дечади, сервитуту, склапању бракова и сексуалној експлоатацији – најчешће су жртве жене и девојчице, док су

Протокола односе на трговину људима као свим људским бићима, међународна заједница у неким међународноправним и другим документима ставља посебан акценат на трговину женама и децом, као посебно рањивим лицима на поједине видове експлоатације или је та експлоатација карактеристична за поједине полове.

У наставку рада аутор ће изложити закључна разматрања о трговини женама, мушкарцима и децом, до којих је, након спроведеног истраживања трговине људима у Србији за ОЕБС, дошао истраживачки тим Виктимолошког друштва Србије. (Николић-Ристановић, Ћопић, Миливојевић, Симеуновић-Патић, Мухић, 2004)

- Резултати истраживања недвосмислено показују да је **трговина женама у Србији** веома распрострањена. (Николић-Ристановић et al. 2004: 99-101) Жртве трговине женама у Србији су из источноевропских, сиромашних земаља у којима су услови живота лоши, најчешће држављанке Молдавије, Украјине, Румуније. Резултати истраживања такође показују да су жртве и наше држављанке, жене из градова и села широм Србије. Искуства испитаника показују да свако може постати жртва трговине, без обзира на старост, националност, држављанство, образовање. Жртве су у највећем броју случајева жене које нису желеле да се баве проституцијом него су на то приморане, али жртве могу бити и жене које су почеле добровољно да се баве проституцијом. Такође, када се ради о проституткама жртвама трговине женама, не смео заборавити да њихов пристанак на проституцију не значи и пристанак на ропски однос и експлоатацију, и да оне морају имати исти третман као и друге жртве трговине женама. Резултати истраживања показују да је Србија земља транзита жртва трговине женама, али и земља порекла, привремене или трајне дестинације, као и земља унутар које се одвија трговина домаћим женама. У вези са каналима трговине пунолетним женама, требало би истаћи да истраживањем нису утврђене разлике у погледу путева трговине женама у циљу сексуалне експлоатације с једне, и радне експлоатације са друге стране. Добијени подаци говоре да путеви трговине женама углавном полазе из земаља бившег СССР-а (Украјине и Молдавије), воде преко Румуније, Бугарске и нешто ређе Мађарске, до Србије и Црне Горе. На територију наше државе стране држављанке улазе и илегално и легално, различитим превозним средствима или пешке. Кроз Србију, канали трговине женама иду од севера ка југу (према Косову и Метохији и Македонији, односно према Црној Гори, па у Италију или Албанију), и од истока ка

деца више изложена дечјој порнографији, трговини ради усвојења, просјачењу и неретко су жртве педофилије. Када је у питању трговина људским органима и ткивима пол жртве није од значаја..

западу (према Републици Српској и Хрватској), евентуално према северу (према Мађарској). На путевима трговине женама Београд представља једну од незаобилазних станица у којој се жртве неко време задржавају, а потом продају даље. Када су у питању наше држављанке, сазнања испитаника говоре да се њима тргује унутар граница наше земље, али се продају и у иностранству — углавном у Босни, Македонији, Италији. Подаци добијени истраживањем потврђују да се као најчешћи облик намамљивања жена жртава трговине појављују преваре у вези са послом, и то природом посла, условима у којима и под којима се ради, као и зарадом. Жене жртве трговине врбују њихове другарице, познанице, жене које су већ биле укључене у ланац трговине, бивше проститутке, брачни парови, али и разне агенције — за манекене, фотомоделе, изборе за мис и слично. Имајући то у виду, посебно би требало обратити пажњу на врбовање наших жена преко модних агенција, огласа за сезонске послове, сајамских манифестација и слично. На путу, као и у месту привремене или трајне дестинације, жене су изложене различитим облицима виктимизације: оне се продају и препродају, одузимају им се путне исправе, ограничава слобода кретања, бивају физички, психички и сексуално злостављане, изложене претњама и уценама, навлаче се на дрогу или алкохол, присиљавају се на бављење проституцијом, стављају се у дужничко ропство, а услови живота и рада су неподношљиви. На појаву трговине женама у великој мери утичу и друге, са њом тесно повезане појаве као што су секс индустрија, проституција, просјачење, бескућништво и рад „на црно“. Резултати истраживања показују да су ове појаве, нарочито секс индустрија и рад „на црно“, код нас веома распрострањене и организоване. Ове појаве представљају значајан фактор ризика за трговину женама и без њиховог решавања нема ни ефикасне борбе против трговине женама.

- Резултати спроведеног истраживања садржани у непосредним показатељима, али и посредним индикаторима ризика **трговине децом**, несумњиво показују да трговина децом у Србији постоји и да овај опасан облик организованог криминала, нажалост, има озбиљне размере. (Николић-Ристановић et al. 2004: 125-126) Србија се, када је у питању трговина децом, најчешће појављује као земља порекла жртава, посебно када су у питању ромска деца, али и као земља транзита и привремене дестинације малолетница које су заједно са пунолетним женама укључене у организоване ланце трговине женама ради сексуалне експлоатације. Анализа добијених сазнања показује да се трговина децом, углавном нашим држављанима, одвија и унутар

граница Републике Србије, и овај облик трговине се углавном одвија из мањих градова најчешће ка Београду, Новом Пазару и Нишу. Према подацима добијеним истраживањем, најчешће жртве трговине су управо деца држављани Србије (укупно 54), у готово истом броју деца ромске и неромске националности и то углавном женска деца. Поред тога, жртве су и деца страни држављани укључени у транснационалну трговину. У овом истраживању су се као деца која се налазе у високом ризику од трговине децом, али и од осталих испитиваних социопатолошких појава које су са њом тесно повезане, издвојила деца ромске националности, деца из домова за децу без родитељског старања (посебно осетљива непосредно после напуштања дома), деца са посебним потребама, деца са поремећајима у друштвеном понашању, као и деца из сиромашних породица и породица са трајно нарушеним породичним односима. Резултати добијени истраживањем који се односе на посредне индикаторе (проституција, просјачење, принуда на вршење кривичних дела, присилни рад, отмице и сл.) указују на велику распрострањеност ових облика експлоатације којима су деца изложена, као и на све чешћу организованост наведених појава, што додатно појачава ризик од трговине децом која може вешто бити сакривена иза њих. Анализа изнета у овом тексту, према очекивањима ауторки, треба да буде искоришћена у изградњи ефикасног система сузбијања и превенције сваког облика експлоатације деце. При томе је од посебног значаја превентиван рад са децом која се налазе у највећем ризику од наведених облика криминалитета и разних социопатолошких појава.

- Независно од чињенице да је Србија на путевима илегалних економских миграција превасходно земља транзита, што могућности за процену раширености **трговине мушким мигрантима** чини прилично лимитираним, информације о посредним индикаторима ризика трговине људима прикупљене овим истраживањем ипак дају основа за тврдњу да проблем постоји, и то у размерама које нису занемарљиве. (Николић-Ристановић et al. 2004: 149-153) Резултати, наиме, упућују на ризик трговине мушким мигрантима како у случајевима кријумчарења кроз Србију, тако и у случајевима илегалних економских миграција из Србије као земље порекла и у Србију као земљу дестинације. Србија је земља која несумњиво још увек обилује факторима који погодују илегалним економским миграционим кретањима људи у сви правцима: неефикасност контроле државних граница и контроле криминала погодују транзиту, економске тешкоће земље у транзицији и политичка нестабилност и даље представљају снажне факторе „гурања“ људи из Србије у

економске емиграције, а висока потражња за јефтином сезонском радном снагом условљава прилив радника имиграната у Србију из неких од суседних земаља. Преко Србије и данас воде неки од важних путева илегалних економских миграција са Блиског, Средњег и Далеког Истока према западноевропским земљама (Немачкој, Италији, Аустрији, Швајцарској, Великој Британији и др.). Тревор Пирс из Националне криминалистичке службе Велике Британије, који је својевремено означио Босну и Херцеговину и Југославију као „главне балканске земље кроз које пролазе илегални имигранти“, као најважније факторе тих околности навео је неадекватан систем контроле граница" и „тешкоће у годинама након распада бивше Југославије" и додао: „Оне су главне земље, али транзит постоји кроз све европске земље и ми који живимо на овим просторима треба да будемо свесни да ће организовани криминалци покушати да прогурају људе преко било које границе која је најлакша за њих." Адекватна контрола чак шест државних (са Мађарском, Румунијом, Бугарском, Македонијом, Босном и Херцеговином и Хрватском, Црном Гором) и административне линије са КиМ које је тренутно под протекторатом Уједињених нација, преко којих се, према свим расположивим сазнањима, више или мање интензивно обављају илегалне миграције мушкараца, жена и деце, за Србију већ годинама уназад није лак посао. Корупција у полицији и царинским службама, релативно висока пријемчивост осиромашеног локалног становништва за „опортунистички криминал" и лаку и добру зараду пребацивањем миграната преко границе, постојање организационе инфраструктуре за кријумчарење сваке врсте уходане још у периоду ратних сукоба на тлу СФРЈ, слаба кадровска и техничка опремљеност пограничне полиције и слаба сарадња са суседним државама на контроли међудржавних граница чине да се изузетно висока тамна бројка не претпоставља само за феномен трговине мушким мигрантима кроз Србију, већ и за само кријумчарење људи. Неефикасност контроле граница са Бугарском, Румунијом и Мађарском, које такође важе за „идеалне сабирне" и транзитне земље за кријумчарене мигранте из низа земаља афроазијског комплекса, несумњиво је кључна за опстанак Србије у врху „најпожељнијих" транзитних балканских земаља за кријумчарење људи и робе, путевима који повезују Азију и Европу. Курди из Турске, Кинези, Иранци, Пакистанци, Ирачани, Авганистанци и Бангладешани, који годинама уназад чине највећи део азијских имиграната у земље Европске уније, током последњих година, као и у најновије време, у знатном се броју кријумчаре преко Србије различитим путевима и на различите начине, упркос томе што је

Министарство унутрашњих послова Републике Србије последњих година предузело низ организационих и практичних мера и активности у правцу подизања квалитета сопствених људских, материјалних и других ресурса, као и сарадње са полицијом суседних и осталих земаља у циљу контроле граница и сузбијања трговине и кријумчарења људи. Несумњиво је да су неке одавно инсталиране и добро разрађене мреже организације, начина и путева кријумчарења људи на њих остале резистентне. С тим у вези нарочиту пажњу треба скренути на проблем илегалних миграција кинеских држављана кроз Србију: постоје процене да је Србија за време владавине Милошевића постала „најпопуларнији“ и „лако приступачан“ улаз у Европу за кинеске имигранте. Верује се да је, због посебних односа негованих између кинеског естаблишмента и Милошевићевог режима, током друге половине 90-их издато на десетине хиљада „туристичких“ виза кинеским држављанима, те да су у то време сваке недеље на београдски аеродром слетала два-три авиона пуна путника из Пекинга, да би се потом враћали у Кину скоро потпуно празни. Упркос томе што је 2002. године укинута директна авио-линија између Београда и Пекинга, канали илегалних миграција кинеских држављана преко Србије су, по свему судећи, опстали, а трансфер је делом измештен на ваздушни пут Москва—Београд. За мигранте пореклом из Кине Србија је земља транзита према западноевропским земљама у које одлазе илегално: најустаљенија рута води преко Мађарске до Аустрије. Искуства саме Мађарске, која је озбиљно суочена са проблемом илегалних миграција кинеских држављана не само због географске позиције, већ и због чињенице да у њој постоји релативно бројна и чврста заједница кинеских имиграната унутар које делују и етничке криминалне групе, довољно су индикативна и за Србију. С обзиром на то да заједница кинеских имиграната у Србији броји више десетина хиљада људи, а узевши у обзир правилност да на имигрантским таласима у земљу привремене или крајње дестинације стижу и криминалне организације из земље порекла, могуће је да је и Србија озбиљно суочена не само са проблемом кријумчарења и транзита на путу трговине људима, већ и са могућношћу да се радна експлоатација и дужнички и присилни рад кинеских миграната у извесној мери обављају и у самој Србији као земљи привремене дестинације. Теоријске претпоставке и практична запажања да кријумчарење мушких миграната организују криминалне групе које већ имају искуства са кријумчарењем дроге, оружја или „помагањем“ ратним избеглицама да напусте опасна подручја добили су потврду и овим истраживањем: кријумчарење

људи обавља се од стране истих „партнера“ са обе стране границе и користе се исти путеви као и у случају кријумчарења робе. Кријумчарење мушких миграната кроз Србију, оскудне контроле и високе пропустљивости државних граница (нарочито граница Србије према Румунији, Бугарској и Мађарској), схваћени су од стране испитаника широм Србије као веома озбиљни проблеми, што нарочито важи за испитанике из Зајечара, Суботице, Сомбора и других градова у пограничним регионима који су непосредно суочени са њима. Према информацијама добијеним овим истраживањем може се извести закључак да је Србија, у извесној мери, земља порекла, као и земља дестинације радника „на црно“. У оба случаја, реч је о раду у истим привредним гранама — пољопривреди и грађевинарству, а за нелегалан рад потражује се и нуди углавном јефтина, ниско квалификована радна снага, која се ангажује на физичким пословима (зидарски радови, копање канала, брање воћа, чување стоке итд.). Док из Србије радници „на црно“ претежно одлазе у Немачку, Аустрију, Италију и Грчку, у Србији се махом ангажују имигранти из Румуније, Бугарске и, знатно ређе, Молдавије. Овом приликом добијене информације о раду домаћих држављана „на црно“ у западноевропским земљама указују на могућност да се експлоатација њиховог рада обавља посредством или у оквиру „етничких кругова“, односно имигрантских заједница особа пореклом из Србије у земљама дестинације. За рад „на црно“ у иностранству радници често бивају намамљивани од стране „рођака, познаника и земљака“, да би у земљама дестинације неретко завршавали као сурово експлоатисани. Као земља дестинације хиљада имигрантских радника из Румуније и Бугарске, а истовремено земља са оскудним системом правне заштите радника имиграната, Србија је потенцијално и земља унутар које постоји одређени ризик трговине људима у циљу радне експлоатације. У том смислу нарочито су индикативни подаци о раду „на црно“ румунских имиграната у Србији: упркос томе што овим истраживањем нису добијене конкретне информације о спреси кријумчара и послодаваца, као ни информације о присилном раду или држању имигрантских радника у дужничком ропству, има наговештаја да и таквих појава има, посебно уколико се на уму имају добијене информације о дужини радног времена, висини надница, смештају и третману имигрантских радника. У Србији постоји релативно висока потражња за јефтиним радном снагом (нарочито сезонском), посебно у пољопривреди и грађевинском сектору. Многи послодавци преферирају запошљавање управо имиграната, како би максимално снижили наднице и на други начин експлоатисали њихов рад користећи

предности које проистичу из незаштићеног статуса ових радника. Под таквим околностима стварају се опасне основе за појаву трговине људима и могуће је претпоставити да неки од трговаца делују кроз бројна неформална тржишта сезонског рада у Србији, на којима се нуди посао држављанима суседних земаља у Србији, као и држављанима Србије у западноевропским земљама, пре свега у Грчкој, Италији и Немачкој. Информације добијене о просјачењу пунолетних мушкараца у Србији наговештавају ризик од експлоатације принудом на просјачење, нарочито бескућника и хендикепираних особа. Унутрашње сезонске миграције просјака, као и извесно присуство просјака из других земаља (Румуније, Бугарске итд.), оснажују претпоставке да се просјачење пунолетних мушкараца у одређеном обиму врши организовано и да су многи од просјака потенцијалне жртве принуде на просјачење и високо изложени ризику виктимизације трговином људима.

2.3. Трговина људима према територији извршења дела

Битан услов за ову класификацију облика трговине људима се јавља у виду кретања жртве, а не према просторном деловању криминалних група које су носиоци ове илегалне трговине. Тако се трговина људима може јавити на: а) националном и б) међународном тј. наднационалном нивоу. Трговина људима може бити извршена у границама једне државе у ком случају нема прелажења државне границе од стране жртава. Зато се овај облик дела назива трговина људима на националном нивоу. Облици овог вида трговине људима могу бити: а) трговина људима на локалном нивоу, б) трговина људима на регионалном нивоу и в) трговина људима на нивоу целе заједнице. Трговина људима на наднационалном нивоу подразумева да трговина људима прелази националне границе тј. да се жртва пребацује ван националне државе, односно ван земље порекла. Овај облик трговине људима се јавља у више облика: а) прекогранична трговина људима, б) међународна регионална трговина људима и в) глобална трговина људима. Прекогранична трговина људима најчешће прераста у међународну регионалну, а регионална трговина прераста у глобалну. Ове облике трговине могу реализовати искључиво носиоци међународних криминалних активности.

2.4. Трговина људима према положају жртве

Зависно од врсте личног односа и става жртве према положају у којем се налази, трговина људима се може класификовати као: а) присилна трговина људима и б) „добровољна” трговина људима. Присилна трговина људима подразумева одсуство сагласности жртве да буде предмет трговине и експлоатације. Уз то она подразумева и примену разних облика принуде (силе или претње) према жртви. Та принуда може бити у виду претње силом, обмане, злоупотребе овлашћења и на други начин.

Са друге стране „добровољна“ трговина људима подразумева све облике трговине људима где је присутна сагласност жртве да буде предмет трговине. То је нпр. случај када жена уђе у "индустрију секса" где има контролу над тиме шта ради, са ким ради и колико ради, а често се и тада може утврдити да јој је без обзира на то што је прихватила неке услове, већина других услова ипак наметнута. На крају и она бива принуђена на радње без своје сагласности. У таквим ситуацијама је, без обзира што је лице свесно и вољно прихватило да буде средство експлоатације, то и даље квалификовано као кривично дело, па не постоји основ за ослобађање његовог учиниоца од кривичне одговорности и казне. Од овога се морају разликовати случајеви где су нека лица преваром или обманом, да ће радити „пристојне“ послове у иностраној држави, доведена у ропски положај и експлоатисане на начине који немају везе са датим обећањима и понудама. Са аспекта безбедносних наука пристанак жртве на њену трговину и експлоатацију представља облик угрожавања безбедности са нижим степеном друштвене опасности од облика експлоатације код којих овакав пристанак не постоји. Са правног аспекта, кривично дело и одговорност учиниоца постоје у оба случаја, без обзира на то да ли постоји или не постоји пристанак жртве. У прилог томе говори и став 10. чл. 388. Кривичног законика Републике Србије који прописује да „пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. члана 388. не утиче на постојање кривичног дела из ст. 1., 2. и 6. истог члана“.

2.5. Трговина људима према степену друштвене опасности

Према степену друштвене опасности коју собом носи, трговина људима се дели на: а) обичајну трговину људима и б) криминалну трговину људима.

Обичајна трговина људима обухвата различите облике трговине људима који одувек постоје у друштву и који су елемент његове културе, део веровања и обичаја народа. То је трговина људима која нема за циљ никакав облик експлоатације човека. Ако је

друштвена опасност минимална, а самим тим и степен угрожавања туђе безбедности, тада је и кршење људских права минимално, па ту и не постоји кривично дело, што указује да такав облик трговине људима нема криминални карактер. У Републици Србији се овај облик трговине људима јавља у виду "куповине младе" пре самог чина венчања.

Под криминалном трговином људима подразумевају се облици трговине људима који нису обичајни, па стога представљају домаћи и међународни безбедносни изазов. Појавни облици криминалне трговине људима јесу противправни, забрањени међународним актима, уставним и законским нормама. Сви ти облици трговине људима не носе исти степен опасности, које производе према заштићеним вредностима друштва и могу се поделити на: а) обичајно-криминалне или појединачне тј. неорганизоване и б) организоване облике.

III МЕЂУНАРОДНА ДОКУМЕНТА КАО ПРАВНИ ОКВИР ЗА СУЗБИЈАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Међународним правом инкриминишу се кривична дела која су универзална за све народе света. Међународно кривично право се састоји из више прописа садржаних у низу међународних конвенција, уговора, пактова и протокола (универзалног и регионалног карактера). Оно, у првом реду, прописује међународна кривична дела и систем санкција за њихове учиниоце. Дакле, међународно кривично дело није сваки злочин или противправно дело, већ је то оно дело које у највећој мери вређа вредности међународне заједнице или које крши обичајне норме међународног права, а које државе често нису у стању да процесуирају у својим оквирима и надлежностима. Међу та кривична дела спада и трговина људима. До недавно, у теорији међународног права није постојао адекватан акт који би дефинисао појам, елементе и облике испољавања кривичног дела трговине људима. Данас је присутнија тежња да се и у међународном кривичном праву уведу стандарди какви постоје у националним законодавствима у погледу начела законитости.

Трговина људима је кривично дело које угрожава достојанство човека и повређује његова основна људска права и слободе који су гарантовани међународним документима. Због тога се ова појава, поред националних оквира, дефинише и на међународном нивоу. Пре свега, она је као инкриминисана делатност предвиђена, експлицитно или имплицитно у више међународних докумената.

1. Ропство и принудни рад

Један такав инструмент је **Конвенција о ропству из 1926. године**⁵ са **Протоколом о изменама и допунама из 1953. године**.⁶

1.1. Конвенција о ропству

Конвенција о ропству представља први међународноправни документ који установљава забрану ропства у свим његовим облицима.⁷ Конвенција одређује појам ропства као стање или положај једног лица над којим се врше сви атрибути својине, док се трговина робљем одређује као „сваки акт хапшења, задобијања или уступања неке индивидуе у циљу да се доведе до ропства; сваки акт задобијања једног роба у циљу продаје или размене; сваки акт уступања продајом или разменом једног роба задобијеног у циљу да буде продат или размењен, као и уопште сваки акт трговине или преноса робова“.⁸ Република Србија је ратификовала предметну Конвенцију, као и њен Протокол са изменама и допунама од 17. децембра 1953. године.⁹

Одредбе ове Конвенције о забрани ропства у свим облицима имају карактер уговорне норме међународног права, што упућује да она, пре свега обавезује државе уговорнице по начелу обавезности уговора за странке. Међутим, ова норма је временом прерасла у обичајну међународноправну норму и прихватили су је и субјекти који нису потписници Конвенције.

Чланице Конвенције су се обавезале да ће предузети све мере ради потпуног укидања ропства у свим његовим облицима, као и све неопходне мере за сузбијање принудног рада.¹⁰ Овај међународни документ је претеча каснијег одређења појма трговине људима. Потписнице Конвенције су се обавезале да националним законодавствима инкриминишу радње које представљају трговину робљем и да одреде

---

⁵ Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25 септембра 1926. године, Сл. новине Краљевине Југославије, бр. 234-ХСVII/29.

⁶ Уредба о ратификацији Протокола о изменама и допунама Конвенције о ропству, Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр. 6/55.

⁷ Конвенција о ропству је закључена је под окриљем Друштва народа у Женеви 25. септембра 1926. године.

⁸ Чл. 1. ст. 2. Закона о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25. септембра 1926. године, Сл. новине Краљевине Југославије, бр. 234-ХСVII/29.

⁹ Уредба о ратификацији завршног акта и Допунске конвенције о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличних ропству, Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми, бр. 7/58.

¹⁰ Чл. 5. Закона о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25. септембра 1926. године, Сл. новине Краљевине Југославије, бр. 234-ХСVII/29.

строге казне за њихове учиниоце. Такође, обавезале су се и да се међусобно обавештавају о националним прописима које донесу у циљу примене овог документа.¹¹

1.2. Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличне ропству

Циљ доношења **Допунске конвенције о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличне ропству**¹² било је јачање напора у циљу укидања ропства и трговине робљем, како на националном, тако и на међународном нивоу.¹³ На овај начин проширен је појам ропства у односу на онај који је дат Конвенцијом о ропству.¹⁴ Иако се не прецизирају појаве везане за трговину људима, овај међународни документ садржи одредбе које се могу уподобити забрани трговине људима. Као и у претходном документу, потписнице су се обавезале да ће међусобно пружати помоћ у сузбијању ових појава, као и да ће сарађивати са Уједињеним нацијама ради примене њених одредби.

1.3. Конвенција о присилном раду (Конвенција МОП-а број 29)

Делатност Међународне организације рада (МОП) у области забране принудног рада¹⁵ је од одлучујућег значаја у борби за искорењивање принудног рада, пре свега, због чињенице да се ради о организацији универзалног карактера, те се овај проблем може елиминисати само заједничким и глобалним приступом свих држава.¹⁶

Њоме се обавезују чланице ове организације да укину присилни или обавезни рад у свим његовим облицима у што краћем року, уз прелазни рок од пет година од њеног ступања на снагу. То подразумева да државе морају да предузимају мере усмерене ка укидању принудног рада, али и да морају да се уздрже од захтевања

---

¹¹ Чл. 7. Закона о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25. септембра 1926. године, Сл. новине Краљевине Југославије, бр. 234-ХСVII/29.

¹² Наведена Конвенција донета је на конференцији представника Уједињених нација 07. септембра 1956. године у Женеви. Иницијативу за њено доношење дао је Економско-социјални савет, док су у сачињавању самог текста Конвенције учествовале и неке невладине организације, које су имале саветодавни статус.

¹³ Ст. 7. и 8. Закона о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25. септембра 1926. године, Сл. новине Краљевине Југославије, бр. 234-ХСVII/29.

¹⁴ Као институти и пракса слични ропству наводе се: дужничко ропство, кметство, пракса да се жена купује од родитеља или старатеља, као и да се малолетна лица уступају трећем лицу ради њихове експлоатације.

¹⁵ Конвенцију о присилном раду усвојила је Међународна организација рада 28. јуна 1930. године у Женеви.

¹⁶ МОП је специјализована организација Уједињених нација која настоји да промовише социјалну правду и међународна људска и радна права. Основана је 1919. године, а 1946. године је постала прва специјализована организација УН. Она формулише међународне стандарде рада у форми конвенција или препорука постављајући минималне стандарде о основним радним правима.

принудног и обавезног рада.¹⁷ У Конвенцији¹⁸ је изричито одређено да је принудни рад - сваки рад или пружање услуга под претњом кажњавања или који није понуђен добровољно. Та казна се може испољити и кроз предузимање других санкција као што су губитак привилегија или бенефиција. Такође, и претња може имати разне облике, физичке и психичке, ако је упућена жртви или неком члану њене породице. За ову врсту рада се не добија накнада или, ако се и добија, таква накнада није адекватна радном ангажовању људи. Све то указује да је при обављању оваквог рада нарушена слобода људског бића, која представља основно људско право садржано у обавезујућом међународном пропису.

Иако је овом Конвенцијом наложено укидање принудног рада у што краћем периоду, она предвиђа и одређене изузетке, искључиво у јавне сврхе и као изванредна мера. Међутим, такви изузеци су дозвољени само уколико су испуњене три групе општих услова, који се могу класификовати на следећи начин: а) значај посла који се обавља, б) одабир радника и в) услови рада за конкретно обављање послова.¹⁹

Поред наведеног, Република Србија је ратификовала и **Конвенцију МОП број 105²⁰**, која прописује обавезу укидања принудног рада. Према члану 1. Конвенције све државе које су је ратификовале, обавезале су се да ће радити на сузбијању принудног или обавезног рада. Та забрана је у директној вези са спречавањем трговине људима јер је један од облика те трговине радна експлоатација људских бића. Такође, Конвенцијом се забрањује принудни рад: а) под политичком принудом, б) у сврху економског развоја, в) као средство за постизање радне дисциплине, г) као вид казне за учешће у штрајковима и д) као вид било које врсте дискриминације, расне, верске, социјалне или националне.

Међутим, наведена међународна докумената, нису довела до потпуног нестанка ропског положаја у свету. Наиме, иако је ропство као појава у свом класичном облику готово у потпуности искорењено, нису искорењене установе сличне њему које представљају све већи проблем савременог света.²¹ Због наведеног се и јавила потреба

¹⁷ Члан 1. Закона о потврђивању Конвенције МОП број 105 која се односи на укидање принудног рада, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори*, 13/02,

¹⁸ Чл. 2. Закона о потврђивању Конвенције МОП број 105 која се односи на укидање принудног рада, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори*, 13/02

¹⁹ Детаљније прописано члановима 9,10,11,12 Закона о потврђивању Конвенције МОП број 105 која се односи на укидање принудног рада, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори*, 13/02.

²⁰ Закон о потврђивању Конвенције МОП број 105, која се односи на укидање принудног рада, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, 13/02.

²¹ То су, пре свега, трговина женама и децом у циљу сексуалне експлоатације, или држање у подређеном положају особа услед зависности од употребе наркотика.

да се овај глобални феномен ефикасније проучи како би му се могло квалитетно и законито супротставити.

У свим државама, како у развијеним, тако и у државама у транзицији, трговина људима представља озбиљан друштвени, социјални и правни проблем. Због тога се јавља и потреба да се свим расположивим средствима и мерама обезбеди теоријска и емпиријска анализа те појаве, те да се креирају мере како би се она сузбила или спречила. Забрана трговине људима данас представља општи правни принцип и заступљена је у свим правним системима у свету. На том принципу засновани су међународни универзални и регионални документи са циљем забране трговине људима у свим њеним облицима.

2. Трговина људима као облик транснационалног организованог криминалитета

Овај облик трговине се планира и извршава на територији више држава или су жртве или извршиоци различитих националности, па таква појава због своје транснационалне природе представља кривично дело које се најадекватније може спречити путем међународне криминализације. Као облик транснационалног организованог криминалитета, трговина људима је санкционисана одредбама значајних међународноправних докумената, у првом реду, Конвенцијом Уједињених нација о транснационалном организованом криминалу (Палермо конвенција) која је донета 2000. године са три допунска протокола: а) Протоколом о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и децом, б) Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и в) Протоколом против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, његовим деловима, компонентама и муницијом. Ово су најзначајнији међународни документи у којима је трговина људима одређена као међународно кривично дело. На основу ових докумената, национални правни системи у својим законодавствима су предузели кораке ка инкриминисању овог дела и одређивању казни за његове учиниоце. Њима се уређује и питање екстрадиције учинилаца овог кривичног дела, као и међународна сарадња држава у кривичном гоњењу и кажњавању таквих учинилаца.

2.1. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала

Конвенција УН против транснационалног организованог криминала²² заузима централно место у сузбијању организованог криминалитета у међународном правном систему кроз међународну сарадњу правосуђа и полиције. За све државе које су је ратификовале она је правно обавезујућа, али свака од њих има право да изабере начин на који ће је конкретно применити у свом законодавству.

Основна обавеза држава потписница Конвенције односи се на криминализацију одређеног понашања као што су: а) учешће у криминалној групи, б) праће новца који потиче од криминалних активности, в) корупција у јавном сектору и г) ометање правде.²³ Такође, Конвенција даје одређење транснационалног кривичног дела²⁴, као и дефиницију организоване криминалне групе.²⁵

Државе потписнице Конвенције могу ратификовати само њу, без ратификовања неког од допунских протокола, али ако ратификују само неки допунски протокол онда су у обавези да ратификују и ову Конвенцију. Оне се на тај начин подстичу да успоставе међународну сарадњу у циљу ефикаснијег сузбијања организованог криминалитета: а) да оснују заједничка истражна тела, б) да постигну формалне споразуме о коришћењу специјалних техника истраге, в) да размотре трансфер осуђених лица, г) да размотре трансфер средстава која проистичу из криминала, д) да олакшају процедуре екстрадиције за релевантна кривична дела и њ) да успоставе и унапреде постојеће канале комуникације који ће олакшати сигурну и брзу размену информација. Република Србија је ратификовала Конвенцију и Протоколе 2001. године.²⁶

---

²² Усвојена је 15. новембра 2000. године на седници Генералне скупштине УН, а ступила је на снагу 29. септембра 2003. године.

²³ Чл. 5, чл. 6, чл. 8. и чл. 23. Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола.

²⁴ Конвенција предвиђа да је транснационално кривично дело дело које је извршено у више држава. Истовремено, такав карактер има и дело које је извршено у једној држави, а већи део припрема, планирање, руковођење или контрола тог дела су обављени у другој држави. Међу таква дела спадају и она дела која су учињена у једној држави, али су неке битне последице тог дела наступиле у другој држави.

²⁵ Према Конвенцији, организована криминална група је група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно ради вршења злочина из ове Конвенције, ради стицања материјалне или друге личне користи. Битни елементи организоване криминалне групе су: а) структура, б) број чланова, в) трајање и г) циљ.

²⁶ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори* 6/2001

2.2. *Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом*

Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, заслужује посебну пажњу у сузбијању кривичног дела трговине људима на међународном нивоу.²⁷ Протокол је без сумње значајан искорак ка хармонизацији норми националних законодавстава, које се односе на спречавање трговине људима. (Kartusch, Boltzmann, 2001: 14) Од држава потписница захтева се да инкриминишу трговину људима (како је у овом акту дефинисана²⁸), стављајући акценат на превенцију и борбу против трговине људима, уз захтев за свеобухватан међународни приступ у земљама порекла, транзита и крајњег одредишта, при чему се стаје у заштиту међународно признатих људских права и слобода.²⁹ Његова сврха се састоји у постављању јединствене основе за спречавање и сузбијање трговине људима, уз посебан нагласак на жене и децу³⁰ (као жртве трговине), пружање помоћи жртвама трговине и промовисање сарадње међу државама чланицама у остварењу постављених циљева.

Иако је већина земаља чланица потписала и ратификовала овај Протокол чиме је он постао део њиховог националног законодавства, његово спровођење у пракси и даље носи одређене проблеме. Наиме, већина жртава овакве трговине никада није идентификована, а само мали број учинилаца овог кривичног дела је био осуђен.³¹

---

²⁷ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, 6/2001

²⁸ Трговина људима се у Протоколу дефинише као врбовање, транспорт, пренос или задржавање лица, под претњом или коришћењем силе или других облика принуде, отмицом, преваром, обманом, злоупотребом положаја рањивости или тешког положаја жртве, давањем или прихватањем новца или других бенефиција ради добијања пристанка лица и преузимањем контроле над тим лицем, у сврху експлоатације. Пристанак жртве на намеравану експлоатацију је ирелевантан у свим случајевима у којима је коришћена било која мера изнета у дефинисању трговине људима.

²⁹ Протокол се састоји из четири дела: а) опште одредбе, б) заштита жртава трговине људима, в) питања везана за спречавање трговине људима, сарадњу и друге мере и г) завршне одредбе.

³⁰ Посебно се појачава заштита најмлађе категорије жртава (дече), експлицитно наглашавајући да је дете свако лице испод осамнаест година.

³¹ Због тога Канцеларија УН за борбу против дроге и криминала активно ради на подизању свести о овој проблематици, промоцији самог Протокола, јачању партнерстава и сарадњи на међународном нивоу, поред константног истраживања ове појаве и њених појавних облика, као и њених размера.

2.3. *Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом*

Сврха **Протокола УН против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом** је спречавање и борба против кријумчарења миграната, као и промовисање сарадње међу државама чланицама ради остварења тог циља.³²

Протокол одређује појам кријумчарења миграната као обезбеђивање нелегалног уласка једног лица у другу државу, које није њен држављанин, нити у њој има сталан боравак, у циљу стицања било какве финансијске или материјалне користи. Кријумчарење обухвата само омогућавање илегалног уласка у страну земљу, али не обухвата и омогућавање боравка тог лица у страниој земљи.³³ Овај Протокол инкриминише кријумчарење миграната као посебно кривично дело, а такође и омогућавање илегалног боравка миграната у страниој земљи.³⁴

Кријумчарење миграната је повезано са трговином људима, али се ове две појаве суштински разликују: а) кријумчарење миграната обавља уз сагласност миграната, док код трговине људима изостаје пристанак жртве или је такав пристанак дат услед примене недопуштених средстава принуде; б) кријумчарење миграната је увек транснационално, а трговина људима се може извршити и на територији само једне државе; в) профит који се остварује од кријумчарења миграната представља накнаду коју плаћа кријумчарена особа, док се код трговине људима профит остварује експлоатацијом жртава те трговине. Такође, за разлику од Протокола о трговини људима, овај Протокол не пружа могућност кријумчареним мигрантима да остану на територији одредишне, ни транзитне државе.

Основне обавезе држава потписница Протокола су: а) инкриминисање кријумчарења миграната, коришћења фалсификованих личних и путних исправа и омогућавање мигрантима да легално остану у некој земљи, б) унапређење међународне сарадње како би се спречило кријумчарење миграната и олакшала потрага за кријумчарима, као и њихово кривично гоњење, в) усвајање закона и мера потребних да се омогући строжије кажњавање у случајевима када активности кријумчара доводе у опасност живот или безбедност миграната или када подразумевају нехумани третман

³² Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, 6/2001

³³ Чл.3. Протокола против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом.

³⁴ Ипак, под кријумчарењем миграната се не може сматрати подршка коју мигранти приликом нелегалног уласка у неку земљу добијају од чланова породице, невладиних или верских организација, јер се то најчешће врши из хуманитарних или других непрофитабилних разлога. Такође, Протокол не предвиђа да мигранти подлежу кривичном гоњењу јер су они објекат кривичног дела, а кажњавају се за ово кривично дело само лица која су имала намеру стицања профита путем илегалне миграције.

према њима, г) размена релевантних информација које су везане за руте, начин организовања и идентитет организованих криминалних банди које су укључене у кријумчарење миграната и д) јачање контроле граница без обзира на међународне обавезе које се тичу слободног кретања људи.³⁵ Протокол такође предвиђа одређене превентивне мере у циљу спречавања и сузбијања кријумчарења људи, а све у циљу јачања јавне свести о забрани ове појаве која представља тешко међународно кривично дело које носи велики ризик за мигранте.³⁶

2.4. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена

На путу сузбијања трговине људима, Република Србија је ратификовала и **Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена**³⁷, познату и под називом Женска конвенција или Повеља о женским правима.³⁸

Конвенција се заснива на концепту једнакости и недискриминације, на којима су иначе засновани и други међународни споразуми. Међутим, актуелност овог посебног међународног инструмента је што предњачи у односу на остале међународне инструменте. Њеним одредбама се дефинишу и бране права жена, принцип недискриминације и равноправности мушкараца и жена у друштвеној заједници, што указује да она представља фундаментални, најобухватнији и најзначајнији универзални међународни инструмент који гарантује равноправност међу половима.

Државе чланице Конвенције су се обавезале да у свом националном законодавству забране све видове дискриминације, као и да примењују санкције на лица која врше дискриминацију свих облика. Од држава се такође захтева да предузимају адекватне мере у свим областима деловања како би се женама гарантовале основне слободе и права човека равноправно са мушкарцима, а посебно право на рад као неотуђиво право свих људи, право на једнаку накнаду за рад и право на социјалну и здравствену заштиту.³⁹

---

³⁵ Чл. 10, чл. 11, чл. 12, чл. 13, чл. 14. Протокола против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом.

³⁶ Чл. 15. Протокола против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом.

³⁷ Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, 11/81.

³⁸ Конвенција је усвојена на Генералној скупштини УН 18. децембра 1979. године, а на ступила је на снагу 3. септембра 1981. године.

³⁹ Чл. 3. Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена.

2.5. Конвенција о правима детета

Данас су деца препозната као посебно осетљива и специфична категорија лица за чију заштиту нису довољни уобичајени механизми заштите људских права. Тако је заштита њихових права неопходно како на међународном тако и на унутрашњем нивоу. Стога је Република Србија ратификовала **Конвенцију о правима детета**, која се бави заштитом њихових права.⁴⁰

Конвенција УН о правима детета представља први међународни документ обавезујућег карактера о заштити и унапређењу развоја деце који се свеобухватно и посебно бави правима детета.⁴¹ Права детета имају посебан значај јер велики број ових права, која су дефинисана Конвенцијом, треба да обезбеде управо одрасла лица или држава. Но, поред права, Конвенција говори и о обавезама детета, а посебно о поштовању права других, нарочито његових родитеља.

Конвенција посебно истиче четири основна принципа: а) живот, опстанак и развој деце, б) недискриминација, в) партиципација и г) најбољи интерес детета. Заснована на наведеним принципима, Конвенција експлицитно забрањује трговину децом у ком смислу су државе чланице обавезане да, пре свега, предузимају мере за борбу против нелегалног трансфера и невраћања деце из иностранства.⁴² Тиме се, на посредан начин, остварује право детета да не буде одвојено од својих родитеља и од своје породице.

Посебно је забрањено нелегално усвојење детета како би се на тај начин стицала противправна корист изабљивањем или по било ком другом основу.⁴³ Такође, Конвенција забрањује сексуално изабљивање, као и сексуалну злоупотребу деце у свим облицима.⁴⁴

---

⁴⁰ Конвенција је усвојена Резолуцијом Генералне скупштине УН 20. новембра 1989. године, а ступила је на снагу 2. септембра 1990. године.

⁴¹ Према тексту Конвенције дететом се сматра свако људско биће које није навршило осамнаест година живота (уколико се националним законом који се односи на дете пунолетство не стиче раније), без обзира на расу, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља.

⁴² Чл. 11. Конвенције о правима детета.

⁴³ Чл. 21. и 35. Конвенције о правима детета.

⁴⁴ Чл. 34. Конвенције о правима детета.

2.6. Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији

Република Србија је ратификовала⁴⁵ и **Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији**.⁴⁶ Његово усвајање је утицало на смањење проблема трговине децом у свим облицима. Већ у уводном делу се истиче проблем интернета и других технологија, уз стицање неоправдане финансијске користи, економске експлоатације деце, забрану рада на послу који може бити опасан или који може да штети дететовом здрављу. Такође се стриктно забрањује и сексуална злоупотреба деце у свим облицима, као и њихово сексуално изабљивање у развоју, па се скреће пажња на потребу сарадње влада на међународном нивоу, као и интернет индустрије.⁴⁷ У Протоколу се одређују појам и облици трговине децом у виду продаје деце⁴⁸, дечје проституције и дечје порнографије⁴⁹.

Према Протоколу, дечја порнографија подразумева било какво представљање детета било којим средством у стварним или симулираним експлицитним сексуалним активностима, као и приказ делова тела детета који могу да изазову сексуално узбуђење.

Извршиоци ових кривичних дела на штету детета се могу поделити у две групе:

- а) девијантни извршиоци који остварују сексуално узбуђење искључиво са децом (душевно поремећена, психички оболела лица која имају поремећај сексуалног нагона);
- б) случајеви када су извршиоци овог кривичног дела организоване групе људи које су везане за дечју порнографију великим профитом, а који се може остварити у промету фотографија или снимака са оваквим садржајем. (Писарић, 2012: 483)

Протокол изричито предвиђа и обавезу сваке државе уговорнице да обезбеди кажњивост производње, дистрибуције, ширења, увоза, извоза, нуђења, продаје или поседовања дечјих порнографских садржаја, који ће надлежни органи предузимати мере за обезбеђење заплене и конфискације робе, материјала, средстава и других

---

⁴⁵ Закон о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правим детета, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, 7/2002.

⁴⁶ Факултативни протокол је усвојен Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 25. маја 2000. године, а ступио је на снагу 18. јануара 2002. године.

⁴⁷ Члан 2. Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правим детета.

⁴⁸ Продаја деце обухвата сваку радњу појединца или групе лица којом се малолетно лице пребацује другом лицу за новчану или било коју другу накнаду.

⁴⁹ Дечја проституција се одређује као коришћење деце у сексуалним активностима, за било који облик надокнаде. Облици тих сексуалних активности нису одређени Протоколом, већ је то препуштено националним законодавствима држава чланица како би их прецизирали на основу својих потреба.

инструментата који се користе да за извршење ових кривичних дела, као и средстава остварених овим радњама. Такође, државе уговорнице се обавезују да усвоје одговарајуће мере за заштиту права детета - жртва забрањених радњи у свим фазама кривичног поступка, при чему најбољи интерес детета мора имати приоритет, као и заштита његових права.⁵⁰ Лица која раде са децом - жртвама морају бити посебно обучена, правно и психолошки. Томе треба да допринесе и јачање међународне сарадње појединих држава путем мултилатералних, регионалних и билатералних уговора у циљу спречавања, откривања, истраге, гоњења и кажњавања свих лица која су одговорна за кривична дела која укључују продају деце, дечју проституцију, дечју порнографију и туризам ради секса са децом.

2.7. Римски статут Међународног кривичног суда

Тежња да се дође до кодификације свих прописа у којима је садржано Међународно кривично право остварена је тек на крају 20. века када је сазрела идеја формирањем међународног кривичног суда који би био надлежан за најтеже злочине који су извршени на територијама држава чланица Уједињених нација и пред којим би одговарали извршиоци свих међународних кривичних дела, без обзира чији су држављани и без обзира на своју функцију и где су дело извршили. Ова тежња је претворена у стварност тек ступањем на снагу Римског статута, који је Република Србија ратификовала.⁵¹

Статутом се, између осталог, посебно истиче злочин против човечности. При одређивању радњи извршења овог тешког међународног кривичног дела, Статут наводи, између осталог, и сексуално ропство и присилну проституцију, као и сваки други облик сексуалног злостављања. Међутим, да би се кривично дело трговине људима нашло под јурисдикцију Међународног кривичног суда, ово би дело морало да буде предузето као "део ширег или систематског напада" против цивилног становништва.

3. Правни документи везани за трговину људима усвојени на регионалном нивоу

Проблемом дефинисања трговине људима и уређивања система мера за њено сузбијање и спречавање бави се и европско кривично право, као систем регионалних

---

⁵⁰ Чл. 8. Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета.

⁵¹ Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, 5/2001.

међународних докумената. Овај систем не представља засебну грану права, већ је на њему ближе схватање о начелима, сличностима и разликама свих или одређене групе европских држава.

3.1. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода је међународни уговор држава чланица Савета Европе о људским правима, чиме је постављен темељ заштите људских права и слобода у Европи.⁵² Ратификовале су је све државе Савета Европе, укључујући и Републику Србију.⁵³

Конвенцијом су утврђена апсолутна права која државе никада не могу да прекрше, као што су право на живот или забрана мучења, а штите се одређена права и слободе који се могу ограничити законом само онда када је то неопходно у демократском друштву.⁵⁴ Поред тога, појединачно су забрањени: мучење и нечовечно или понижавајуће поступање и кажњавање, ропство или ропски положај и принудни рад, дискриминација у уживању права и слобода гарантованих Конвенцијом и протеривање сопствених држављана од стране државе или спречавање њиховог уласка у земљу, као и колективно протеривање странаца.⁵⁵

Конвенција предвиђа и образовање посебног судског органа, Европског суда за људска права.⁵⁶ У надлежности тог Суда је и разматрање појединачних представки појединца, невладиних организација или група лица које су жртве повреде права датих Конвенцијом или њеним протоколима.

3.2. Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима⁵⁷

Република Србија је, такође, једна од земаља које су ратификовале Конвенцију о борби против трговине људима.⁵⁸ Конвенција има за циљ предузимање мера превенције трговине људима, заштиту жртава, кривично гоњење учинилаца такве недозвољене

---

⁵² Конвенција Савета Европе о заштити људских права и слобода донет је у Риму 4. новембра 1950. године, а ступио је на снагу 3. септембра 1953. године. Потписивање ове Конвенције је означило прихватање обавезе појединих држава о поштовању људских права и слобода, као и признавање надлежности Европског суда за људска права у Стразбуру.

⁵³ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, са Протоколом бр. 11 и 14, *Сл. лист СЦГ - Међународни уговори*, 9/2003, 5/2005 и исправка 7/2005

⁵⁴ Званичан портал Савета Европе. www.coe.int

⁵⁵ Званичан портал Савета Европе. www.coe.int

⁵⁶ Чл. 34. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

⁵⁷ Усвојена је у Варшави 16. маја 2005. године, а ступила је на снагу 1. фебруара 2008. године.

⁵⁸ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, 19/2009.

трговине и унапређење међународне сарадње у сузбијању трговине људима.⁵⁹ Према истој, трговина људима представља кршење људских права, слобода, достојанства и интегритета људског бића.⁶⁰

Посебно треба нагласити да се Конвенција подједнако примењује на све жртве трговине људима: жене, мушкарце и децу, као и на све облике експлоатације људи. Њено дејство се протеже и на све облике трговине људима: националну и транснационалну трговину људима, која јесте или није везана за организовани криминалитет. Имајући у виду да се Конвенција примењује на све облике трговине људима, без обзира на то да ли постоји повезаност са организованим криминалитетом, овај документ сагледава трговину људима у најширем могућем облику. Поред тога, један од прокламованих циљева Конвенције је да национална законодавства прогласе трговину људима кривичним делом, као и да се успостави ефикасна међународна сарадња држава потписница, при чему су утврђени основни принципи такве сарадње која би била у складу са релевантним међународним и регионалним инструментима, споразумима и домаћим законима.

3.3. Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма⁶¹

Република Србија је ратификовала Конвенцију⁶², чији је главни задатак да се превенција и борба против трговине људима оствари одузимањем прихода учиниоцима тих недозвољених дела. Она представља само облик допуне Конвенције о борби против трговине људима. Државе потписнице су у обавези да у својим националним законодавствима предвиде кривично дело прања новца у складу са појмом који је дат у Конвенцији.⁶³

---

⁵⁹ Чл. 1 Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима.

⁶⁰ Конвенција под трговином људима обухвата „врбовање, превоз, премештање, скривање или прихват лица, уз примену претње или силе или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или стања угрожености, или давање или примање новчаних средстава или друге користи ради добијања пристанка лица које има контролу над другим лицем у циљу искоришћавања. Искоришћавање, у најмању руку, треба да укључи искоришћавање проституције других лица или друге облике сексуалног искоришћавања, присилан рад или пружање услуга, служење, ропство или праксу сличну ропству или вађење људских органа.

⁶¹ Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, усвојена је 16. маја 2005. године у Варшави.

⁶² Чл. 9. Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма.

⁶³ Тако се као прање новца сматра свако дело које је учињено са намером да се прибави, сакрије, прикрије, трансферише или користи имовина стечена извршењем кривичног дела. Та имовина може бити материјална или нематеријална, покретна или непокретна, правни документи или инструменти у било

Као надзорни механизам у извршавању ове Конвенције предвиђена је Конференција страна уговорница, која поред надзора над применом овог акта даје и мишљење на захтев неке уговорнице по било ком питању које се тиче тумачења и примене Конвенције.⁶⁴ У додатку ове Конвенције предвиђено је, такође, и формирање Групе експерата за борбу против трговине људима. Њени чланови морају бити стручњаци на пољу остваривања људских права, са професионалним искуством у овој области, независни и непристрасни, те да поседују високе моралне квалитете. Извештаји и закључци ове групе о сарадњи са појединим државама уговорницама су доступни јавности.

3.4. Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије

Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије усвојена је 2004. године, са циљем приближавања законодавстава држава чланица у погледу инкриминисања најозбиљнијих облика сексуалног злостављања и искоришћавања деце, као посебно рањиве групе лица.⁶⁵ Она је одредила појам: детета⁶⁶, сексуалне експлоатације деце⁶⁷ и дечје порнографије.⁶⁸ Такође, ова Одлука је одредила и одговорност правног лица за кривична дела у вези са сексуалном експлоатацијом деце и дечјом порнографијом која обухватају: подстицање, помагање, наговарање или покушај неке од ових делатности, у случају да их учини било које физичко лице у корист тог правног лица. Код ових кривичних дела предвиђене су строге казне за правна лица као њихове учиниоце.

Комисија је 2007. године усвојила извештај о имплементацији Оквирне одлуке у коме је истакнуто да су државе чланице Савета Европе у великој мери испуниле захтеве

ком облику којима се доказује својина на тој имовини, као и средство настало извршењем кривичног дела, а чији је извршилац поступао са намером да ту имовину стекне извршењем кривичног дела.

⁶⁴ Чл. 48. Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма.

⁶⁵ Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије 2004/68/JXA, Службени гласник Европске уније од 20. јануара 2004.

⁶⁶ Под дететом се, у смислу овог документа, подразумева свако лице које није навршило 18 година живота.

⁶⁷ Као облици сексуалне експлоатације, посебно се наводе: а) присиљавање детета на проституцију или учешће у порнографској представи, б) врбовање детета на проституцију или учешће у порнографској представи и в) упуштање у сексуалне активности са дететом уз коришћење силе, претње, новца као накнаде или награде, те злоупотребом положаја, поверења или утицаја над дететом.

⁶⁸ При одређењу дечје порнографије дато је више могућности којима се кроз визуелни опис, представљање или употребом компјутерског система, може извршити ово кривично дело.

постављене у Оквирној одлуци, али да и даље постоји потреба за деловањем у одређеним областима.

4. Обичајноправни аспект норме о забрани трговине људима

У навођењу међународних аката, који *exempli causa* представљају когентна правила међународног права, означена је и Универзална декларација о правима човека. Она је представљала почетак кодификације права човека, иако је по својој природи правно необавезујућа. Међутим, временом је ипак превагнуло схватање да је Декларација у скоро свим одредбама извор међународног права. (Димитријевић, 1989: 601) Такав карактер Декларације није везан за међународни уговор, већ за обичајна правила и општа правна начела. Тако је Декларација постала извор права на основу дуге и систематске праксе и односа чланица Уједињених нација према том документу, то је формирана и свест о њеној обавезности, чиме је створено обичајно право. (Милојевић, 1965: 222) Кршење људских права кроз деликт трговине људима, крши се и обичајноправна норма когентне природе из ове Декларације.

Бројност међународних докумената који говоре о забрани трговине људима, као и бројност држава које су прихватиле те документе, рађа подлогу за обичајноправну норму да је забрана трговине људима општеобавезна норма и као таква норма когентне природе. Тако долазимо до правог карактера норме о забрани трговине људима, како са аспекта међународног уговорног права, тако и са аспекта међународног обичаја. Ако је пракса материјална подлога обичају, а та пракса не може постојати без сагласности са постојећом нормом *ius cogens*, онда се несумњиво може констатовати да је забрана трговине људима по својој бити перемпторног карактера што је чини нормом *ius cogens*.

IV УНУТРАШЊИ ПРОПИСИ КАО ПРАВНИ ОКВИР ЗА СУЗБИЈАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Национални оквир за сузбијање трговине људима уопште, па тако и у законодавству Републике Србије, чине норме кривичног законодавства држава потписница међународних правних докумената о којима је већ било речи, а које су по правилу хармонизоване са бројним међународним изворима универзалног и регионалног карактера. Кривично законодавство већине земаља у свету, као и Републике Србије полази од бројних међународних правних аката који регулишу ову област у оквиру кривичних законика или доношењем посебних закона.

Република Србија је преузела значајне међународне обавезе у области спречавања трговине људима. Те обавезе су настале прихватањем и потврђивањем Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и њених допуњујућих протокола, као и потврђивањем Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима. Република Србија је приступила изградњи адекватног правног и институционалног оквира ради имплементације тих међународних документа.

Примена правила међународног права регулише се националним прописима. У вези с тим, неопходно је размотрити следећа два питања: а) однос националног и међународног права и б) повезивање националног и међународног права. (Крећа, 2009: 68) Устав Републике Србије у вези првог питања прописује да се општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори сматрају саставним деловима правног поретка Републике Србије.⁶⁹ Поред тога, Уставом се јемче и непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима.⁷⁰ Тиме се наш уставотворац определио за систем адопције, признајући правну снагу правила међународног права нормом унутрашњег права. (Цмиљанић, 2015: 515) Овај став се потврђује и опредељењем нашег уставотворца, да се одредбе о људским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно међународним стандардима и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење.⁷¹ Поред наведене технике повезивања међународног и националног права, наш законодавац познаје и технику трансформације норме међународног права⁷². То је случај када норми међународног права недостају инструменти за предузимање санкције, што се пре свега односи на кривична дела, која се одређују међународним правом, а инкорпоришу се у национална кривична законодавства која им обезбеђују санкцију. (Цмиљанић, 2015: 515)

Полазећи од ових начина примене односно повезивања међународног и националног права у овој области, Република Србија је донела одговарајуће прописе у вези са трговином људима. Они се могу сврстати у две групе. Први су правнополитичка документа, а други су законски прописи.

⁶⁹ Чл. 16. ст. 2. Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, 98/2006.

⁷⁰ Чл. 18. ст. 2. Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, 98/2006.

⁷¹ Чл. 18. ст. 3. Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, 98/2006.

⁷² Трансформација је техника повезивања међународног и националног права, када се правила из међународног права, променом адресата и садржине, инкорпоришу у национални пропис.

1. Правно-политичка документа Републике Србије против трговине људима

1.1. Устав Републике Србије

Устав, као највиши правно-политички акт, садржи одредбе о забрани трговине људима. Те одредбе су смештене у нормативном делу који се односи на људска права и слободе.⁷³ Највишим правним актом се гарантују и непосредно примењују људска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима. Поред тога, Устав забрањује ропство, положај сличан ропству и принудни рад.⁷⁴ Њиме се изричито забрањује сваки облик трговине људима.⁷⁵ Поред забране трговине људима, Устав гарантује судску заштиту сваком коме је повређено неко људско право. Сваком се гарантују живот, слобода и физички и психички интегритет. Тиме су постављене нормативне основе за борбу против трговине људима. Те нормативне основе се даље разрађују другим политичким и правним актима.

1.2. Национална стратегија за борбу против организованог криминала

Овај правно-политички акт⁷⁶ донела је Влада Републике Србије и представља стратегијски документ за развијање националних капацитета у борби против свих облика организованог криминала. Њоме се дефинишу стратегијски циљеви као и улога и одговорност државних органа за имплементацију тог документа ради ефикасне борбе против организованог криминала. Стратегијом се утврђује нормативно-правни и институционални оквир, те капацитети и средства за борбу против организованог криминала. Вредности на којима се заснива Стратегија су поштовање основних људских права и слобода као и националних и међународних стандарда.⁷⁷

Развијање проактивног приступа у борби против организованог криминала и хармонизација националног законодавства са међународним стандардима у тој борби, уз јачање сарадње на националном, регионалном и међународном нивоу, утврђени су као основни циљеви Стратегије.⁷⁸ Такође, овим документом дата је одредница појма

---

⁷³ Део други, т.2. Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, 98/2006.

⁷⁴ Чл. 26. Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, 98/2006.

⁷⁵ Чл. 26. ст. 2. Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

⁷⁶ Национална стратегија за борбу против организованог криминала, *Службени гласник РС*, 23/2009.

⁷⁷ Т. 1.2. Националне стратегија за борбу против организованог криминала, *Службени гласник РС*, 23/2009.

⁷⁸ Т. 1.4. Националне стратегија за борбу против организованог криминала, *Службени гласник РС*, 23/2009.

организованог криминала као и организоване криминалне групе.⁷⁹ Стратегијом су утврђени појавни облици организованог криминала у Републици Србији, те је као облик организованог криминала наведена и трговина људима.⁸⁰

Како је Стратегија у вредносном смислу заснована на поштовању националних и међународних стандарда, то је она утемељена на билатералним и мултилатералним уговорима као и на другим правним актима усвојеним до дана ступања на снагу ове стратегије. Тиме је успостављен законски оквир за борбу против организованог криминала, а самим тим и за борбу против трговине људима као његовог појавног облика, усклађен са релевантним међународним стандардима.⁸¹

Стратегија утврђује да су грађани главни објекат њене заштите, а самим тим и њени актери. Тиме се пружа могућност да се тим документом развије свест грађана о значају последица организованог криминала, а тиме и о трговини људима. Посебно место дато је нормативно-правним мерама у борби против организованог криминала, како би се кроз јединствену законску дефиницију организованог криминала постигла усклађеност са европским и међународним критеријумима ради веће ефикасности у борби против те појаве.⁸² Доношењем овог документа, постављени су стратешки циљеви чија реализација је планирана кроз различите активности које су представљене у Националном плану акције против трговине људима.

1.3. Друга стратегија борбе против трговине људима

Други стратешки документ који је Влада Републике Србије донела у решавању проблема трговине људима је Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштити жртава за период од 2017. до 2022. године.⁸³ Када је у питању нормативни оквир, ова Стратегија је базирана на највишем правном акту државе – Уставу, као и Кривичном законнику Републике Србије. Тиме се у Републици

---

⁷⁹ Т.2.1. ст.7. Националне стратегија за борбу против организованог криминала, Службени гласник РС, 23/2009.

⁸⁰ Република Србија је означена не само као земља транзита или одредишта, већ и као земља порекла жртава трговине људима. Наведено је да се Република Србија налази у центру транзитних рута сродних друштвених појава трговини људима, каве су илегалне миграције људи и кријумчарење домаћих и страних држављана. Њоме су одређени и фактори који погодују развоју организованог криминала, па самим тим и трговине људима, као што су: геотранзитни положај земље, генерално осиромашење нације, транзициони процеси у структури власништва, непримењивање прописа и друго.

⁸¹ Т.3.1. ст. 1. и 2. Националне стратегија за борбу против организованог криминала, Службени гласник РС, 23/2009.

⁸² Т. 4. Националне стратегија за борбу против организованог криминала, Службени гласник РС, 23/2009.

⁸³ Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017-2020. Сл. гласник РС, бр. 77/2017. Њеним усвајањем престала је да важи Стратегија из 2009. године, али је она битна основа нове Стратегије.

Србији обезбеђује правни основ који омогућава рад на превенцији, заштити жртава и сузбијање трговине људима са аспекта заштите људских права. У Стратегији је изнета анализа тренутног стања са препорукама за решавање актуелних проблема.

Забрињавајући је податак да резултати анализе указују да се у Републици Србији препознају континуирано скоро све форме трговине људима. Статистичка анализа указује на велики удео домаћих држављана као жртава трговине људима, пораст броја деце жртава трговине људима, појаву дуалне или вишеструке експлоатације жртава, као и пораст броја домаћих држављана жртава трговине људима у иностранству, и то мушкараца у циљу радне експлоатације у индустрији грађевине и жена ради експлоатације у проституцији.

Овом анализом такође су дефинисане области реаговања које још нису развијене, као и оне које је потребно даље унапређивати. Успостављен је институционални оквир, првенствено, формирањем Радне групе за спровођење и праћење Стратегије и именовањем Националног координатора за борбу против трговине људима. Ову Стратегију спроводе државни и органи локалне самоуправе Републике Србије у оквиру својих надлежности у сарадњи са организацијама цивилног друштва.

Стратегија има за циљ да обезбеди свеобухватан и континуиран одговор друштва на трговину људима, у складу са динамиком нових изазова, ризика и претњи, који се огледа у унапређењу система превенције, помоћи и заштите жртава трговине људима, посебно женама и децом. Она је израђена и у складу са актуелним политикама које Европска унија води на плану искорењивања трговине људима и миграција.

1.4. Стратегија борбе против трговине људима

Овај политичко-правни документ⁸⁴ који је донела је Влада Републике Србије, израђен је према Смерницама за националне планове акције Пакта стабилности⁸⁵ и у складу са Програмом за израду и реализацију свеобухватног националног одговора на проблем трговине људима, припремљеног од стране међународног центра за развој миграционе политике (ICMPD).

Стратегија се састоји од низа мера и активности које треба предузети у циљу правовременог и свеобухватног одговора на проблем трговине људима, са посебним

---

⁸⁴ Стратегија борбе против трговине људима, *Службени гласник РС*, бр. 111/2006.

⁸⁵ Смерницама за националне планове акције Пакта стабилности. Преузето 20. децембра 2021. <http://www.stabilitypact.org/trafficking/default.asp>.

освртом на заштиту права жртава те трговине. Овај документ је донет на основу ратификованих међународних конвенција, ради спречавања транснационалног организованог криминала.

Држава има право избора конкретне примене Конвенције о транснационалном организованом криминалу, или путем непосредне примене стандарда међународног права или путем њиховог уграђивања у национално законодавство. Тако је трговина људима санкционисана у својим основним облицима кривичним закоником, што је посебно обрађено у делу рада који се односи на законску регулативу овог проблема. Стратегијом су одређени циљеви борбе против трговине људима, који су дефинисани кроз следеће области: институционални оквир, превенција, помоћ и заштита жртава, међународна сарадња и праћење примене механизма за борбу против трговине људима и евалуацију резултата. Предвиђен је и национални механизам за борбу против трговине људима, који окупља релевантне актере за унапређење постојеће сарадње на сузбијању трговине и помоћ жртвама исте.

2. Кривичноправни аспект трговине људима у Републици Србији

До 2003. године Република Србија у свом кривичном законодавству није предвиђала посебна кривична дела која би директно регулисала трговину људима. Након ратификације Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и њеног протокола, о којима је претходно већ било речи, Република Србија се обавезала да национално законодавство усагласи са међународним стандардима и одредбама предвиђеним тим актима.

Република Србија је 2003. године направила велики помак у борби против ове друштвене појаве, када је у свом кривичном законодавству први пут предвидела кривично дело трговине људима **као посебно кривично дело.**⁸⁶

Међутим, како у Републици Србији још увек не постоји посебан закон за борбу против трговине људима, за сузбијање ове друштвено опасне појаве релевантан је низ одредаба које су садржане у другим законима: Кривичном законнику Републике Србије, Законик о кривичном поступку, Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, Закону о кретању и боравку странаца, Законима о прекршајима.

---

⁸⁶ Чл. 1116 Закона о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, *Службени гласник РС*, 39/2003.

У наставку рада бацићу акценат на позитивне новине у превенцији и сузбијању трговине људима, садржане у Кривичном законнику и Закону о кривичном поступку Републике Србије.

2.1. Кривични законик Републике Србије

Први пут је 2005. године, у глави XXXIV, у групи кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, предвиђена инкриминација трговине људима, као посебног кривичног дела.⁸⁷

Кривично дело трговине људима из чл. 388. Кривичног законика, има основни, три посебна и пет тежа облика.⁸⁸ За разлику од осталих норми Закона које су апстрактне, законодавац је кривично дело трговине људима дефинисао врло конкретно, лимитирајући процесуирање кривичног дела на прописане ситуације. Основни облик овог кривичног дела постоји када неко уз примену силе или претње, довођењем у заблуду или држањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односно зависности или тешких прилика другог врбује, превози, пребацује, скрива и прима лица, предаје, продаје, купује, посредује у предаји или продаји, скрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или коришћења у оружаним сукобима.⁸⁹

Основни облик овог кривичног дела карактерише: радња извршења⁹⁰, начин извршења и циљ који се жели остварити.

---

⁸⁷ Чл. 388 Кривичног законика, *Службени гласник РС*, 85/200588/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁸⁸ Ово кривично дело (према законском решењу из 2003. године са применом до 1. јануара 2006. године) имало је три тежа, квалификована облика испољавања. То су: 1) ако је дело учињено према више лица, отмицом, приликом вршења службене дужности, у оквиру криминалне организације, на нарочито свиреп или понижавајући начин или је наступила тешка телесна повреда, тада ће се учинилац казнити затвором од најмање три године, 2) ако је дело учињено према малолетном лицу казниће се затвором од најмање пет година и 3) ако је дело учињено према лицу које није навршило четрнаест година, учинилац ће се казнити за то дело иако није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.

⁸⁹ Чл. 388. ст. 1. Кривични законик Републике Србије.

⁹⁰ Радња извршења је прописана алтернативно. Она може бити: врбовање, превозење, пребацивање, предаја, продаја, куповина, посредовање у продаји, сакривање или држање другог лица. Врбовање подразумева подстрекавање пасивног субјекта било којом радњом која је подобна да код њега створи или учврсти одговарајућу одлуку да изврши ову инкриминацију. Оно се остварује указивањем на наводне добре стране пребацивања у другу земљу, бављења проституцијом или навођењем на друге радње које ће довести одређено лице да постане пасивни субјект овог кривичног дела. Превозење представља транспортовање пасивног субјекта са једног на друго место.

Пребацивање означава омогућавање или обезбеђење илегалног уласка или изласка из једне земље. То у суштини значи обезбеђење или омогућавање илегалног преласка државне границе.

Предаја представља предузимање одређених активности којима се омогућава стављање пасивног субјекта на располагање другом лицу. Продаја је отуђење пасивног субјекта уз одређену новчану или другу накнаду, а куповина је стицање права својине над пасивним субјектом уз одређену накнаду.

Посредовање у продаји подразумева довођење у везу лица која су на одређени начин укључена у предају или продају пасивног субјекта. Код продаје, куповине и посредовања у предаји или продаји пасивног субјекта ради се о заснивању одређеног уговорног односа чији је предмет искључен из правног промета, те је исти ништав и не може имати правно дејство у смислу заснивања одређених права и обавеза.

Сакривање представља смештај и камуфлирање пасивног субјекта на погодном месту, које је непознато ширем кругу људи. Оно може бити извршено на различите начине. Држање другог лица представља његово противправно лишење слободе, а пре свега слободе кретања пасивног субјекта. Том лицу се онемогућава да својом вољом промени место где се налази. Начин извршења овог дела може се постићи: силом⁹¹ или претњом⁹²; довођењем у заблуду или држањем у заблуди⁹³; злоупотребом овлашћења, поверења односно зависности⁹⁴, тешких прилика другог; задржавање личних исправа; давањем или примањем новца или друге користи.

Циљ који се жели постићи извршењем овог дела може бити: експлоатација рада; принудни рад; вршење кривичних дела; вршење проституције или друге врсте сексуалне експлоатације; просјачење; употреба у порнографске сврхе; успостављање ропског или њему сличног односа; одузимање органа или дела тела; коришћења у

---

⁹¹ Сила је свака употреба физичке снаге или другог подобног средства којим се елиминише отпор пасивног субјекта како би се исти принудио на одређено понашање. Употреба хипнозе и омамљујућих средстава такође се сматра употребом силе. Сила мора бити одређеног интензитета, подобна да принуди пасивног субјекта на одређено понашање, што се процењује на основу физичког и психичког стања лица према коме се сила примењује.

⁹² Претња је стављање у изглед неког зла пасивном субјекту уколико не прихвати одређено понашање. Она треба да буде озбиљна и стварна, како би се њоме могла произвести последица дела.

⁹³ Заблуда представља стварање погрешне представе код пасивног субјекта у односу на одређене чињенице које се односе на предузимање радње извршења. Одржавање у заблуди значи да се пасивни субјект већ налазио у заблуди по питању тих чињеница, а учинилац кривичног дела код њега ту заблуду само учвршћује.

⁹⁴ Злоупотреба овлашћења, поверења, односно зависности или тешких прилика другог, постојаће као радња извршења, ако је учинилац за њено остварење искористио то овлашћење, поверење, прилику или стање у којима се налази пасивни субјект.

оружаним сукобима. Извршилац овог дела може бити свако лице.⁹⁵ За кривичну одговорност учиниоца потребан је директан умишљај уз намеру да се предузимањем одређене радње извршења постигне неки или више од алтернативно постављених циљева (стицање неке користи, експлоатација рада пасивног субјекта и друго). За основни облик овог кривичног дела прописана је казна затвора у трајању од три до дванаест година.

Ставови 3, 4, 5, 6 и 7 (дело извршено од стране организоване криминалне групе) представљају квалификоване облике овог кривичног дела, а ставови 2, 8 и 9 посебне облике. Дакле, законско одређење трговине људима не подразумева да сви облици трговине људима уједно спадају у сферу организованог криминала, већ само један квалификовани облик одређен ставом 7. Став 10 одређује да „пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1 овог члана не утиче на постојање кривичног дела из става 1, 2 и 6 овог члана“. Наведеним ставом, законодавац је остао недерочен, јер поред ставова 1, 2 и 6 није наведен и став 7. Вероватно је да се ради о превиду законодавца, међутим овај недостатак посебно прави проблеме у кривичном поступку.

2.2. Законик о кривичном поступку

Законик о кривичном поступку⁹⁶ садржи низ одредаба које могу да буду од значаја за откривање и доказивање кривичног дела трговине људима с једне, и заштиту оштећених, односно сведока, са друге стране. Када постоје основи сумње да су лица сама или са другима извршила кривична дела са елементима организованог криминала, ЗКП предвиђа могућност примене посебних истражних техника како би се на што ефикаснији начин спречило вршење овог кривичног дела и пронашли учиниоци истог. (Николић-Ристановић et al. 2004: 15)

Када су нова решења у питању, дошло је до извесног помака увођењем установе сведока сарадника, тако да се на предлог државног тужиоца као сведок може саслушати припадник криминалне организације против кога је поднета кривична пријава или се води кривични поступак за дело организованог криминала, под условом да постоје олакшавајуће околности на основу којих се то лице може ослободити казне или му се

---

⁹⁵ Уколико се радња извршења остварује злоупотребом овлашћења, поверења или односа зависности, тада радњу може извршити само лице које поседује одговарајућа овлашћења или са којим пасивни субјект има однос поверења, или према коме се пасивни субјект налази у односу зависности.

⁹⁶ Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

казна ублажити. Посебно у случају када је значај његовог исказа за откривање, доказивање или спречавање других кривичних дела криминалне организације претежнији од штетних последица кривичног дела које је учинио.

Постојање установе сведока сарадника може да буде од великог значаја за доказивање кривичног дела трговине људима, јер особе које су укључене у ланац трговине често могу суду да пруже много више информација о другим учесницима, као и о самој криминалној организацији, него саме жртве које понекада не знају готово ништа о онима који их купују, превозе, продају и експлоатишу. Осим тога, жртве су углавном уплашене приликом сведочења и питање је у којој мери, без других облика обезбеђења, оне могу да дају веродостојан исказ. Примена овог института водила би уједно и смањењу секундарне виктимизација жртава трговине, а сам кривични поступак би могао да се спроведе и у случају да жртве нису доступне правосудним органима. (Николић-Ристановић et al. 2004: 16 -17)

V ПОСЕБНЕ ИСТРАЖНЕ ТЕХНИКЕ

1. Појам

Кривично законодавство има ексклузиван задатак да дефинише адекватну акцију намењену сузбијању организованог криминала, која због своје садржине и специфичности често доводи у питање неке традиционалне институте кривичног права, материјалног и процесног. Зато се може рећи да организовани криминал, заједно са тероризмом, представља највећи изазов кривичном законодавству, с обзиром да због својих етиолошких, а пре свега феноменолошких карактеристика, усложњава његову реакцију и често је директно у супротности са основним слободама и правима грађана. Из наведеног произлази да је веома тешко дефинисати саму стратегију сузбијања организованог криминала, одредити њена битна обележја и садржину, те исту прилагодити захтевима кривичног законодавства за већом ефикасношћу, као и демократским стандардима поштовања права човека. У том циљу, неопходно је успоставити на први поглед просту, али ипак у великој мери контрадикторну пропорцију – што успешније сузбијање организованог криминала, уз истовремено што мање задирања у сферу грађанских слобода и права.

У сузбијању организованог криминала централно место и улогу има кривично законодавство, као инструмент правне државе којим се она легитимно и легално супротставља друштвено опасним понашањима. (Маринковић, 2010: 12) У циљу

сузбијања организованог криминала, поставља се питање да ли такве активности морају садржати и неке посебне мере и решења која би у одређеном обиму одступала од традиционалних и основних кривичних принципа. Суштина прописивања посебног поступка за кривична дела организованог криминала је потреба да се обезбеди лакше откривање и доказивање ових тешких кривичних дела, за шта одредбе општег поступка нису најпогодније. (Лазин, 2004: 487).

Наша земља се међу последњима прихватила тог незахвалног и веома тешког посла, што има своје и добре и лоше стране. Добре су те да се компаративном анализом може учити на туђим грешкама и преузети најбоља решења, док су лоше стране што се приступило решавању ових проблема у време када је организовани криминал пустио дубоке и јаке корене, те нанео велике штете друштву и држави.

Пракса је показала да редовне, традиционалне, радње имају ограничен домашај у поступку утврђивању одлучних чињеница које се односе на кривична дела организованог криминалитета, тероризма, корупције и других изузетно тешких кривичних дела. Из тога разлога, законодавац је предвидео посебне доказне радње које подразумевају примену посебних истражних техника и средстава. Увођењем посебних истражних техника законодавац је повећао ефикасност откривања и доказивања најтежих кривичних дела, али са друге стране и ограничио право на приватност као једно од најважнијих људских права. За разлику од првобитне примене посебних истражних техника која је била ограничена искључиво за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминалитета, важећим Законом о кривичном поступку створен је нормативни оквир за њихову ширу примену.

Применом посебних доказних радњи побољшава се ефикасност откривања и доказивања тешких кривичних дела, али се истовремено угрожавају елементарна људска права лица према којима се примењују (првенствено осумњиченог). Стога је потребан строги легалитет у примени ових мера. (Кнежевић, 2019: 327)

Посебне доказне радње представљају мере тајног прикупљања података у погледу извршења тешких кривичних дела. Њихова основна разлика у односу на уобичајене истражне радње јесте у доказној снази. Док се класичне полицијске мере користе само изузетно као доказ у кривичном поступку, при чему имају само неформалну сазнајну вредност за планирање даљих радњи у кривичном поступку, подаци до којих се дошло применом посебних истражних техника могу се користити као доказ у кривичном поступку. Истина је да посебне доказне радње у одређеној мери

ограничавају примену основних људских права, али ради постизања већег циља, у погледу заштите тих истих права и заштите друштва као целине (кршење закона ради његовог спровођења). Полазећи од такве природе посебних доказних радњи, којима се у великој мери задире у људска права (пре свега право на приватност), примена ових мера има оправдање само уколико се користе на начин којим се минимално, привремено, само у мери у којој је неопходно, ограничавају људска права и слободе. Наравно, то се односи на кривична дела која се по редовном току ствари, не могу откривати, спречавати и доказивати класичним методама.

Стога је Законик о кривичном поступку Републике Србије прописао општа правила за примену посебних истражних техника, одредио кривична дела за која се примењују, материјалноправне услове за њихову примену, поступање са прикупљеним доказима, као и питања случајног налаза и очувања тајности прикупљених података.

2. Законски услови

Основна карактеристика посебних доказних радњи тиче се услова и обима њихове примене, у односу на класичне методе. Посебне методе се могу примењивати једино уколико се испуне законом прописани услови прописани **чланом 161. Закона о кривичном поступку Републике Србије.**

- У том смислу **став 1. члана 161. Законика о кривичном поступку РС** прописује да се „ посебне доказне радње могу се одредити према лицу за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело из члана 162. овог законика, а на други начин се не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.
- **Став 2. члана 161. ЗКП** прописује да се „посебне доказне радње изузетно могу одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од кривичних дела из члана 162. овог закона, а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност“.
- **Став 3. члана 161. ЗКП** прописује да се „приликом одлучивања о одређивању и трајању посебних доказних радњи орган поступка посебно ценити да ли би се исти резултат могао постићи на начин којим се мање ограничавају права грађана“.

На основу наведеног намеће се закључак да се посебне доказне радње могу применити само у случају када су испуњена три кумулативно прописана услова, и то:

- 1) Први услов се односи на постојање основа сумње да је конкретно лице извршило неко од кривичних дела за које се може применити посебна доказна радња. Ова кривична дела су прописана одредбама Закона о кривичном поступку Републике Србије. Закон предвиђа и могућност примене посебних доказних радњи и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од ових кривичних дела.
- 2) Друго, неопходно је искључење могућности да се докази могу прикупити на неки други начин;
- 3) Трећи услов предвиђа неопходност доношења одлука надлежног органа о примени неке од наведених мера према конкретном лицу.

2.1. Кривична дела у односу на која се примењују посебне доказне радње

Под условима из горе цитираног члана 161. ЗКП посебне доказне радње могу се одредити за следећа кривична дела:

- 1) кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности;
- 2) тешко убиство (члан 114. Кривичног законика), отмица (члан 134. Кривичног законика), приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. ст. 2. и 3. Кривичног законика), разбојништво (члан 206. ст. 2. и 3. Кривичног законика), изнуда (члан 214. став 4. Кривичног законика), злоупотреба положаја одговорног лица (члан 227. Кривичног законика), злоупотреба у вези са јавном набавком (члан 228. Кривичног законика), примање мита у обављању привредне делатности (члан 230. Кривичног законика), давање мита у обављању привредне делатности (члан 231. Кривичног законика), фалсификовање новца (члан 241. ст. 1. до 3. Кривичног законика), прање новца (члан 245. ст. 1. до 4. Кривичног законика), неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. ст. 1. до 4. Кривичног законика), угрожавање независности (члан 305. Кривичног законика), угрожавање територијалне целине (члан 307. Кривичног законика), напад на уставно уређење (члан 308. Кривичног законика), позивање на насилну промену уставног уређења (члан 309. Кривичног законика), диверзија (члан 313. Кривичног законика), саботажа (члан 314. Кривичног законика), шпијунажа (члан 315. Кривичног законика), одавање државне тајне (члан 316. Кривичног законика), изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпеливости (члан 317. Кривичног законика), повреда територијалног суверенитета (члан 318.

Кривичног законика), удруживање ради противуставне делатности (члан 319. Кривичног законика), припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 320. Кривичног законика), тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 321. Кривичног законика), недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја (члан 348. став 3. Кривичног законика), недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350. ст. 2. и 3. Кривичног законика), злоупотреба службеног положаја (члан 359. Кривичног законика), трговина утицајем (члан 366. Кривичног законика), примање мита (члан 367. Кривичног законика), давање мита (члан 368. Кривичног законика), трговина људима (члан 388. Кривичног законика), угрожавање лица под међународном заштитом (члан 392. Кривичног законика) и кривично дело из члана 98. ст. 2. до 5. Закона о тајности података;

3) спречавање и ометања доказивања ако је учињено у вези са кривичним делом наведеним у претходно цитираним тачкама 1) и 2) овог одељка.

2.2. Поступање са прикупљеним материјалом

Поступање са прикупљеним материјалом предвиђено је **чланом 163. Закона о кривичном поступку**, те исти предвиђа следеће:

- **Став 1. члана 163. ЗКП прописује** - „Ако јавни тужилац не покрене кривични поступак у року од шест месеци од дана када се упознао са материјалом прикупљеним коришћењем посебних доказних радњи или ако изјави да га неће користити у поступку, односно да против осумњиченог неће захтевати вођење поступка, судија за претходни поступак ће донети решење о уништењу прикупљеног материјала“.
- **Став 2. члана 163. ЗКП прописује** да - „О доношењу решења из горе цитираног става 1. судија за претходни поступак може обавестити лице према коме је спроведена посебна доказна радња из члана 166. овог законика⁹⁷ ако је у току спровођења радње утврђена његова истоветност и ако то не би угрозило могућност вођења кривичног поступка. Материјал се уништава под надзором судије за претходни поступак који о томе саставља записник.

---

⁹⁷ Члан 166. ЗКП регулише услове за одређивање посебне доказне радње – **тајни надзор комуникације**, којим је прописано да: „ако су испуњени услови из члана 161. ст. 1. и 2. ЗКП, на образложени предлог јавног тужиоца суд може одредити надзор и снимање комуникације која се обавља путем телефона или других техничких средстава или надзор електронске или друге адресе осумњиченог и заплону писама и других пошиљки“.

- **Став 3. члана 163. ЗКП** прописује да - „Ако је при предузимању посебних доказних радњи поступљено супротно одредбама овог законика или наредби органа поступка, на прикупљеним подацима се не може заснивати судска одлука, а са прикупљеним материјалом се поступа у складу са чланом 84. став 3. овог законика.

2.3. Случајни налаз

- **Члан 164. ЗКП** предвиђа да „ако је предузимањем посебних доказних радњи прикупљен материјал о кривичном делу или учиниоцу који није био обухваћен одлуком о одређивању посебних доказних радњи, такав материјал се може користити у поступку само ако се односи на кривично дело из члана 162. овог законика.“

2.4. Тајност података

- **Члан 165. ЗКП** уређује питање тајности података у примени посебних истражних техника, те је тако:
- **Ставом 1. члана 165. ЗКП** предвиђено да се „Предлог за одређивање посебних доказних радњи и одлука о предлогу бележе се у посебном уписнику и чувају се заједно са материјалом о спровођењу посебних доказних радњи у посебном омоту списка са назнаком "посебне доказне радње" и ознаком степена тајности, у складу са прописима који уређују тајне податке;
- Даље, **став 2. члана 165. ЗКП** прописује да „Подаци о предлагању, одлучивању и спровођењу посебних доказних радњи представљају тајне податке;
- **Став 3. члана 165 ЗКП** предвиђа да су „Податке из става 2. овог члана дужна да чувају као тајне и друга лица која их у било ком својству сазнају.“

3. Врсте

Законик о кривичном поступку Републике Србије таксативно одређује следеће посебне доказне радње:

- тајни надзор комуникације;
- тајно праћење и снимање;
- симуловани послови;
- рачунарско претраживање података;
- контролисана испорука;
- ангажовање прикривеног иследника.

VI ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК

1 Појам

Институт прикривеног иследника представља једну од посебних доказних радњи које постоје у кривичном поступку. За разлику од криминалистичко-оперативних мера и радњи које су ослобођене строгог формализма, радње доказивања су прецизно дефинисане законом. Наиме, институт прикривеног иследника се развио због неопходности да се у кривичном поступку омогући адекватан приступ доказима, које није могуће прибавити другим методама.

Једно од најтежих кривичних дела због којег је и настао овај институт јесте кривично дело организованог криминала. Оно све више поприма и међународне димензије због чега се на међународном плану доносе Конвенције и други документи како би се овај облик криминалитета ограничио и елиминисао.

Организовани криминал се дефинише као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, док се под организованом криминалном групом подразумева група од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи. Овако дата дефиниција организоване криминалне групе готово је идентична дефиницији Савета Европе садржаној у Препоруци о водећим принципима борбе против организованог криминала из 2001. године.

Осим наведеног, у ставу 35. члана 112. Кривичног законика Републике Србије, појам организоване криминалне групе готово је идентично одређен: под њим се подразумева група од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно с циљем вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи, или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре.

Организовани криминал је, посебно у земљама које пролазе кроз транзицију, дубоко укореван у политички, економски систем тако да је изузетно тешко ући у траг оваквој врсти групе, а камоли прибавити одговарајуће доказе којим би се потврдила ова делатност. У већини земаља су формиран, а и дан данас се формирају нови органи који су специјализовани за сузбијање овог вида криминалитета. Ова материја је код нас

регулисана Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала. Основано је посебно тужилаштво, Тужилаштво за сузбијање организованог криминала. У оквиру Министарства унутрашњих послова је формирана посебна организациона Управа за сузбијање организованог криминалитета (2001. године), која је 2005. године преименована у Службу за борбу против организованог криминала.

Са криминалистичког аспекта, делатност разоткривања криминалних организација, њихове структуре и улоге појединих чланова захтева другачији приступ него код класичног криминалитета. Класичним методама откривања кривичних дела се не могу утврдити непознате криминалне организације и њихови организатори већ само појединачни случајеви и појединачна дела. Криминалне организације делују у групи, вршећи бројна кривична дела, због чега је потребно доказати ако не сва та дела, онда макар већину.

Узимајући у обзир напред поменуте карактеристике организованог криминала може се закључити да је примена института прикривеног иследника једино адекватно решење. Наиме, употребом овог института је могуће анулирати карактеристике организованог криминала, на начин да се превазиђу недостаци класичних полицијских метода. Без примене прикривеног иследника, али и других поменутих истражних техника, велики број дела организованог криминала не би био откривен. Поред тога, знатно је већи степен друштвене опасности код дела организованог криминала у односу код појединачних кривичних дела.

Основни принцип је да се хапшење учесника у организованом криминалитету одлаже све док се применом флексибилних и разноврсних криминалистичких метода и разним њиховим тактичким комбинацијама не прикупе докази о постојању криминалне организације, њеној мрежи послова и чланова и док се не идентификују организатори криминалног удружења.

Употреба прикривеног иследника представља најсложенију посебну истражну радњу чија примена изискује испуњење бројних услова, потребних за њено одређивање. Осим тога, примене овог института захтева заштиту телесног интегритета лица које се појављује у улози прикривеног иследника.

Прикривени иследници се дефинишу као полицијски службеници којима је додељен промењен идентитет (легенда), у одређеном временском периоду да би делујући тајно у контакту са одређеним криминалним круговима, прикупљали

информације које ће моћи да се користе за откривање, разјашњавање и спречавање кривичних дела и то оних најтежих која спадају у организовани криминалитет.

Прикривени иследник на дискретан начин прикупља податке о организованој криминалној групи или криминалним групама. Често се његова улога поистовећује са улогом „агента“ односно „оперативца“ или у неком грубљем виду „шпијуна“ зато што ради на граници легалности. Због тога се овом институту дају огромне замерке у етичком смислу, међутим он не може бити „шпијун“ зато што не прикупља информације о другим државама већ искључиво у оквиру криминалног света.

Основна обележја института прикривеног иследника јесу:

- непосредно и активно учествовање у прикупљању доказа и информација релевантних за кривични поступак;
- деловање под промењеним идентитетом у криминалној средини;
- деловање на основу појединачног налога суда у ограниченом, законски дефинисаном року;
- о својој активности у криминалној средини обавештава службена лица;
- прикупља разне врсте података о активностима припадника криминалне организације;
- тајност рада;
- делатност обавештајног карактера;
- активност усмерена на откривање кривичних дела;
- спречавање кривичних дела;
- поседовање психофизичких способности за такав начин рада;
- присутност елемената обмане и трика у раду;
- деловање на граници легалности и
- континуирана изложеност опасности по лични интегритет.

Од института прикривеног иследника треба разликовати институт сведока сарадника и информатора.

Институти **сведока сарадника** и прикривеног иследника су слични, међутим имају и бројне разлике због којих се у неким случајевима даје предност првом институту, а у неким другим случајевима се даје предност другом институту. Сведок сарадник је представљао члана криминалне организације који је вршио кривична дела и у процесном смислу носи улогу окривљеног. Он је прво деловао криминално, али је потом испунио потребне формалне и материјалне услове да постане сведок у кривичном поступку. Због специфичности ситуације, законодавац је давао могућност

окривљеном да учествује као сведок у кривичном поступку с тим да при томе има и одређене бенефиције али и обавезе.

Са друге стране, прикривени иследник представља лице које је са намером прикупљања података о криминалној организацији убачен у криминалну групу, знајући да при томе постоји могућност да ће накнадно бити позван и испитан као сведок. Он пре тога мора да испуни одређене формалне и материјалне услове на основу којих може да добије статус прикривеног иследника. Начелно, обојица су припадници криминалне организације, међутим само је сведок сарадник стварни члан који је и раније вршио криминалну делатност, док прикривени иследник представља тзв. лажног члана криминалне организације који је тамо по задатку.

Од појма прикривеног иследника треба разликовати и **појам информатора** у нашем кривичном законодавству. Информатор представља лице, које је полицијским органима, повремено или трајно, тајно доставља информације о кривичном делу и његовом извршиоцу. Други, у пракси знатно распрострањенији назив овог појма је доушник. Информатор није полицијски службеник и стога нема полицијска овлашћења. При његовом ангажовању, његов идентитет остаје исти, тј. не подразумева креирање легенде. Његов ангажман се састоји у искоришћавању постојеће стварне позиције у датој криминалној средини. Он као и прикривени иследник, ради на основу задатка који му је постављен.

Потенцијални информатор је свако ко из најразличитијих извора поседује информације од значаја за откривање, разјашњавање и доказивање кривичних дела, због чега може самостално да учествује у оперативном раду, а некад и заједно са прикривеним иследником. Информатори могу бити грађани или припадници криминалних организација који добровољно желе да помогну, међутим, у другом случају, њихови мотиви нису увек најјаснији тако да се пре њиховог ангажовања, морају добро проверити њихове побуде.

2. Историјат

Иако литература није богата бројним изворима о историјату примене прикривеног иследника, има одређених извора који указују да се ова истражна техника примењивала и почетком 18. века. Иако се није примењивала као у данашњем облику, постоје основне карактеристике које и данас садржи ова посебна истражна техника.

Постоје одређене потврде да су неке веома сличне методе користили полицијски органи појединих држава још почетком XVIII века. Тако се почетак инфилтрације у

криминалну средину везују за француског детектива Еугена Франсоу Видока, који је у периоду од 1810. до 1827. године водио Одељење за кривичне истраге тајне полиције Париза, а пре тога је био криминалац и издржавао казну затвора. (Делибашић, 2016: 81-98)

Када говоримо о савременом облику прикривеног истраживања свакако се морају споменути Сједињене Америчке Државе које почињу да користе овај институт већ од краја прошлог века, тачније од 1972. године.

У Србији се настанак тајних агената поистовећује са формирањем државне безбедности (1946. године), реорганизацијом претходно оформљених служби: Одељења за заштиту народа (ОЗНА). Служба се у великој мери трансформисала са распадом Југославије почетком деведесетих година, док је након 2002. године „Безбедносно информативна агенција“ заменила „Службу држане безбедности“.

VII ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК У КРИВИЧНОМ ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1 Појам

Закон о кривичном поступку Републике Србије прописује да је прикривени иследник, по правилу, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције или Војнобезбедносне агенције, а ако то захтевају посебне околности случаја и друго лице, које може бити и страни држављанин.⁹⁸

Надаље, прописује да прикривеног иследника под псеудонимом или шифром одређује министар надлежан за унутрашње послове, директор Безбедносно-информативне агенције или директор Војнобезбедносне агенције, односно лице које они овласте.⁹⁹ Ради заштите идентитета прикривеног иследника, надлежни органи могу изменити податке у базама података и издати личне исправе са измењеним подацима. Ови подаци представљају тајне податке.¹⁰⁰

Дакле, одредбе важећег Закона предвиђају да за прикривеног иследника може бити одређено овлашћено службено лице органа унутрашњих послова (МУП), Безбедносно-информативне агенције (БИА) или Војнобезбедносне агенције (ВОА), а

⁹⁸ Чл. 185. став 2. Закона о кривичном поступку *Сл. гласник РС*, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

⁹⁹ Чл. 185. став 1. Закона о кривичном поступку *Сл. гласник РС*, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

¹⁰⁰ Чл. 185 став 3. Закона о кривичном поступку *Сл. гласник РС*, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

уколико то захтевају посебне околности случаја може бити ангажовано и друго лице, укључујући и страног држављанина. У случају да за прикривеног иследника буде изабрано лице које није припадник МУП, БИА или ВОА, субјект надлежан за доношење такве одлуке мора посебно образложити околности за потребу постављања таквог лица. Претходни Законик о кривичном поступку имао је мало другачије решење од актуелног Закона у погледу могућности да се за прикривеног иследника ангажује страни држављанин. Ангажовање страног држављанина било је могуће у случају постојања узајамности, што сада није случај. Поред тога, законодавац више не прописује обавезу да прикривени иследник мора бити „друго обучено лице”, вероватно се руководећи чињеницом да Законик о кривичном поступку не садржи конкретне одредбе у погледу начина деловања прикривеног иследника и верујући да ће се обука ових лица вршити у складу са постојећим правилима оперативног рада. Истовремено, законодавац изричито не забрањује да прикривени иследник може бити лице које потиче из криминалног миљеа, што доводи до закључка да је такво решење могуће. Ипак, у циљу спречавања евентуалних злоупотреба у пракси, било би целисходно када би се оваква могућност изричито забранила, посебно узимајући у обзир овлашћења која има прикривени иследник и зато што је теже спроводити контролу над радом, услед природе његовог ангажовања.

2. Услови за одређивање

Чланови 183.-185. Закона о кривичном поступку регулишу услове за одређивање прикривеног иследника.

Према одредбама ЗКП суд може одредити ангажовање прикривеног иследника, на образложени предлог јавног тужиоца, уколико су испуњени сви услови законом прописани за одређивање посебних истражних техника, и то ако се коришћењем других посебних доказних радњи не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.

Законодавац је додатно прописао да се ангажовање прикривеног иследника може одредити само за кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности.

С тим у вези, Јавна тужилаштва посебне надлежности у Републици Србији су: Јавно тужилаштво за организовани криминал и Јавно тужилаштво за ратне злочине.

Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела је одређено да се Јавно тужилаштво за организовани криминал бави следећим кривичним делима (члан 3):¹⁰¹

1) Кривична дела организованог криминала; кривично дело убиство представника највиших државних органа (члан 310. Кривичног законика) и кривично дело оружане побуне (члан 311. Кривичног законика); кривично дело тероризам (члан 391. Кривичног законика), кривично дело јавно подстицање на извршење терористичких дела (члан 391а Кривичног законика), кривично дело врбовање и обучавање за вршење терористичких дела (члан 391б Кривичног законика), кривично дело употреба смртоносне направе (члан 391в Кривичног законика), кривично дело уништење и оштећење нуклеарног објекта (члан 391г Кривичног законика), кривично дело финансирање тероризма (члан 393. Кривичног законика) и кривично дело терористичко удруживање (члан 393а Кривичног законика);

2) Кривичних дела против службене дужности (чл. 359, 366, 367. и 368. Кривичног законика), када је окривљени, односно лице којем се даје мито, службено или одговорно лице које врши јавну функцију на основу избора, именовања или постављења од стране Народне скупштине, председника Републике, Владе, опште седнице Врховног касационог суда, Високог савета судства или Државног већа тужилаца;

3) Кривична дела против привреде (чл. 223, 223а, 224, 224а, 227, 228, 228а, 229, 230, 231, 232, 232а, 233, члана 235. став 4, чл. 236. и 245. Кривичног законика), ако вредност имовинске користи прелази 200.000.000 динара, односно ако вредност јавне набавке прелази 800.000.000 динара;

4) Кривична дела против државних органа (члан 322. ст. 3. и 4. и члан 323. ст. 3. и 4. Кривичног законика) и кривична дела против правосуђа (чл. 333. и 335, члан 336. ст. 1, 2. и 4. и чл. 336б, 337. и 339. Кривичног законика), ако су извршена у вези са претходно наведеним кривичним делима.

---

¹⁰¹ Члан 3. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Сл. гласник РС*, 94/2016 и 87/2018 - др. закон.

5) Кривично дело прања новца (члан 245. Кривичног законика) у случају ако имовина која је предмет прања новца потиче из кривичних дела напред цитираних у тачкама од 1) до 4) овог поглавља.

Законом о надлежности државних органа у поступку за ратне злочине, у члану 2. Је наведено да се овај закон примењује за:¹⁰²

- 1) кривична дела из чл. 370. до 384. и чл. 385. и 386. Кривичног законика;
- 2) тешка кршења међународног хуманитарног права извршена на територији бивше Југославије од 1. јануара 1991. године која су наведена у Статуту Међународног кривичног суда за бившу Југославију;
- 3) кривично дело помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела из члана 333. Кривичног законика, ако је извршено у вези са кривичним делима из тачке 1) и 2) овог одељка.

По питању временског трајања ангажовања прикривеног иследника, Законик о кривичном поступку Републике Србије, предвиђа да наведена мера траје колико је потребно да се прикупе докази, а најдуже годину дана. Изузетно, на образложен предлог јавног тужиоца, судија за претходни поступак може продужити трајање мере за најдуже шест месеци. Ангажовање прикривеног иследника је ограничено одредбом да се оно прекида чим престану разлози за његову примену. Трајање ангажовања прикривеног иследника је уређено нешто другачије у односу на трајање других посебних истражних техника, чиме се наглашава *ultima ratio* карактер и сложеност примене овог института.

3. Достављање извештаја и материјала

Члан 184. Закона о кривичном поступку регулише питање достављања извештаја и материјала прикривеног иследника:

Законик о кривичном поступку у погледу достављања извештаја и материјала прописује да прикривени иследник у току ангажовања подноси периодичне извештаје свом непосредном старешини.

По завршетку ангажовања прикривеног иследника старешина из става 1. овог члана доставља судији за претходни поступак фотографије, оптичке, тонске или електронске снимке, прикупљену документацију и све прибављене доказе и извештај

---

¹⁰² Члан 2. Закона о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине, *Сл. гласник РС*, 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011 - др. закон и 6/2015.

који садржи: време почетка и завршетка ангажовања прикривеног иследника; шифру или псеудоним прикривеног иследника; опис примењених поступака и техничких средстава; податке о лицима обухваћеним посебном доказном радњом и опис постигнутих резултата. На крају, судија за претходни поступак ће напред наведени материјал и извештај доставити јавном тужиоцу.

Ангажовање прикривеног иследника је мера која подразумева прикупљање две врсте података од стране прикривеног иследника: а) подаци који ће сами по себи моћи да представљају доказ у кривичном поступку, и б) подаци који не представљају доказ сами по себи, већ који доказни значај добијају у склопу исказа прикривеног иследника у својству сведока. Радње прикривеног иследника по природи ствари имају неформалан карактер све док он не буде саслушан као сведок.

4. Испитивање прикривеног иследника као сведока

Члан 187. Закона о кривичном поступку дефинише питање испитивања прикривеног иследника у својству сведока:

Законик о кривичном поступку прописује да „прикривени иследник се под шифром или псеудонимом може изузетно испитати у кривичном поступку као сведок. Испитивање ће се обавити тако да се странкама и браниоцу не открије истоветност прикривеног иследника“.

Даље, „прикривени иследник се позива преко старешине (члан 186. став 1.) који непосредно пре испитивања својом изјавом пред судом потврђује истоветност прикривеног иследника. Подаци о истоветности прикривеног иследника који се испитује као сведок представљају тајне податке“.

На крају, „судска одлука се не може заснивати искључиво или у одлучујућој мери на исказу прикривеног иследника“.

Испитивање прикривеног иследника као сведока постоји као могућност али није обавезног карактера. У случају да ипак дође до испитивања прикривеног иследника у својству сведока, примениће се општа правила саслушања сведока, са једним изузетком о правилу тајности идентитета прикривеног иследника када наступа у својству сведока. Прикривени иследник се испитује као сведок под шифром или псеудонимом, тако да се странкама и браниоцу не открије његов идентитет. Према важећим одредбама закона исказ прикривеног иследника није ексклузивног карактера, јер се судска одлука не

може засновати искључиво или у одлучујућој мери на његовом исказу. Разлог за ову одредбу нашао је упориште у ставу да када се ради о исказу сведока који је непознат за странке, такав доказ се у одсуству других доказа не може сматрати довољним да се само на основу њега заснује одлука суда, а посебно не осуђујућа пресуда. Свакако да овакво решење иде у прилог начела правичности. Ипак поставља се питање да ли се услед оваквог решења законодавца умањује ефикасност института прикривеног иследника.

Испитивање прикривеног иследника као сведока скопчано је са више проблема, почев од могућности откривања његовог правог идентитета па све до вредновања његовог исказа у поступку. Поред тога посебно је питање да ли се прикривени иследник може испитати о околностима и садржају разговора које је водио са осумњиченима и грађанима за време његовог ангажовања у својству прикривеног иследника.

Дакле, теоријски гледано јасно је да се прикривени иследник изузетно може испитати у кривичном поступку као сведок под шифром или псеудонимом, будући да се окривљеном и браниоцу не сме открити његов идентитет, што представља тајни податак. Међутим, питање је да ли је у реалности уопште могућа ефикасна заштита његовог идентитета. Поред тога, потпуно скривање његовог идентитета може бити у колизији са правом на одбрану окривљеног, будући да бранилац неће моћи да побија исказ прикривеног иследника на основу особина његове личности или кредибилитета, (уколико је лице из криминалне средине или поседује криминалне контакте, или је чак осуђиван за давање лажног исказа), због чега је и неопходно да окривљени и бранилац буду упознати са идентитетом сведока. То што постоји претпоставка да прикривени иследник по правило није лице из криминалног миљеа, не умањује основ за тврдњу одбране да не може у потпуности да искористи своја процесна права јер није упозната са идентитетом сведока.

Такође, поставља се питање да ли се прикривени иследник може испитати о разговору са окривљеним и грађанима док је деловао у том својству. Рад прикривеног иследник се делом односи и на вербалну комуникацију са осумњиченима те се намеће питање о доказној снази информација које се притом сазнају, те да ли се коришћењем и изношењем таквих информација у поступку угрожавају права, конкретно заштита од самооптуживања. Европска конвенција о заштити људских права не прописује изричито заштиту од самооптуживања, али Европски суд за људска права заузима став

да су право на ћутање и заштита од самооптуживања опште признати међународни стандарди који могу да се подведу под начело правичног поступка Европске конвенције о људским правима. Смисао овог начела бави се пре свега могућношћу да се лице брани ћутањем и подразумева да оптуживање не сме бити продукт доказа која су настала услед притиска, принуде или занемаривања воље окривљеног. Ипак, према пракси европског суда за људска права заузет је став да није прекршено начело правичности поступка ако се у поступку доказивања користе подаци добијени прикривеним разговором са осумњиченим, само уколико тај разговор није вођен у складу са правилима формалног испитивања осумњиченог. Наведено подразумева да се у сваком конкретном случају треба сагледати све околности случаја.

Са друге стране, у националном законодавству нема изричите норме која говори о доказној снази података прикупљених разговором прикривеног иследника са осумњиченим или грађанима. Стога у теорији постоје различита становишта по овом питању. Са једне стране оваква радња прикривеног иследника се поистовећује са радњама које полиција предузима ради прикупљања обавештења од грађана или саслушања осумњиченог, у ком случају се прикривени иследник не би могао испитати о садржају разговора који је са њима водио. Наведено произилази из тога што се ни записници које полиција у редовном току ствари сачини приликом предузимања ових радњи не могу користити као доказ у кривичном поступку, посебно јер лица са којима прикривени иследник разговара и нису упозната са његовим статусом, те их он у неку руку обмањује. Ипак, овакво решење не забрањује иследнику да води прикривени разговор, јер би се на тај начин обесмислио смисао овог института, већ би се прикупљене информације користиле у циљу откривања и спречавања кривичних дела.

Супротно становиште подразумевало би да се прикривени иследник може испитати о садржини разговора које је водио са грађанима и осумњиченима током свог ангажовања, а аргумент у прилог наведеног става сводио би се на то да се у конкретном случају ради о добровољним разговорима у којима не постоји притисак државне власти која је иначе присутна када полиција предузима исте активности. Међутим, услед непостајања законских одредби које би разрешиле ову недоумицу одговоре може дати једино судска пракса, но свакако би било пожељно да се и ово важно питање регулише законом како се не би оставио простор за погрешна тумачења. Свакако би

решење требало тражити на пољу где ће се на најефикаснији начин искористити сазнања до којих је дошао прикривени иследни током свог ангажовања.

Приликом анализирања улоге прикривеног иследника у својству сведока, посебно треба имати у виду да је пракса показала квалитативну разлику између сведочења прикривеног иследника у односу на друге, просечне, сведоке. Не треба занемарити ни ситуације у којима нема других сведока осим прикривеног иследника или су потенцијални сведоци уплашени да сведоче. Разлог треба тражити у чињеници да прикривени иследник који делује унутар криминалне организације, унапред поуздано зна да постоји могућност да ће се наћи у својству сведока о околностима које је током свог ангажовања опазио. Тим пре се треба критички осврнути на одредбу ЗКП која прописује да се судска одлука не може заснивати искључиво или у одлучујућој мери на исказу прикривеног иследника. Одлука суда би се заснивала „искључиво“ на исказу прикривеног иследника када би то био једини релевантни доказ у поступку, док би судија по слободној оцени проценио да ли се одлука заснива у „одлучујућој“ мери на оваквом доказу. На овај начин законодавац је ограничио начело слободне оцене доказа. Такво решење законодавца се може сматрати оправданим услед атипичне природе испитивања прикривеног иследника као сведока, а посебно из разлога што се он испитује без података о његовом правом идентитету. На том становишту је и *L. Stariene* која наводи да је пракса Европског суда за људска права заузела став да у поступку морају бити обезбеђена права одбране уз поштовање принципа „једнакости оружја“, а пре свега право да се оспори кредибилитет или исказ прикривеног иследника у ситуацији када се појављује као анонимни сведок. (Stariene, 2009: 281)

Иако оправдано и у складу са праксом Европског суда за људска права, такво решење законодавца може умањити ефикасност прикривеног иследника у расветљавању извршеног кривичног дела и његових починилаца. Једина позитивна околност је што је у реалности незамисливо да прикривени иследник нема материјалне доказе који би поткрепили његову изјаву о конкретном случају, јер без тога кривични поступак не би ни могао доћи у фазу главног претреса.

VIII ODGOVORNOST PRIKRIVENOG ISLEDNIKA ZA PROTIVPRAVNE RADNJE U TOKU SVOG ANGAŽOVAŃA

У овом делу рада тежиште је на детаљној анализи законских и теоријских решења везаних за одговорност прикривеног иследника за противправне радње у току његовог ангажовања.

1. Забрана подстрекивања за извршење кривичног дела

Став 4., члана 185. ЗКП прописује следеће „Забрањено је и кажњиво да прикривени иследник подстрекава на извршење кривичног дела“. Изричитом законском одредбом забрањено је да прикривени иследник подстиче на извршење кривичног дела.

Подстрекавање би постојало ако би прикривени иследник вербалном или неком другом радњом код припадника криминалне групе створио или учврстио одлуку да изврши кривично дело“ (Илић, Матић Бошковић, 2015: 17), а „ако би прикривени иследник супротно законској забрани подстрекавао неко лице на вршење кривичног дела, његова одговорност би се тада заснивала на општим правилима кривичног права (чл. 34. КЗ),а његова улога у кривичном делу би постојала у два облика: 1) могао би да одговара као извршилац одређеног кривичног дела у ситуацији када само по себи подстрекавање представља посебно кривично дело, односно када је његова радња подстрекавања истовремено радња извршења одређеног дела; 2) могао би да одговара као подстрекач и то у два модалитета: а) ако је дело на које је подстрекивао извршено и б) уколико дело на које је подстрекавао није ни покушано, а ради се о кривичном делу чији је покушај по закону кажњив, кад би се казнио као за покушај кривичног дела (чл. 34, ст. 2. КЗ)“. (Шкулић, 2018: 597)

Подстрекавање настаје када се службено лице или лица која поступају по њиховим упутствима не ограниче на пасивно вршење истраге криминалних радњи, већ изврше утицај на лице да изврши кривично дело које иначе не би извршило, ради утврђивања кривичног дела. Стога, према решењу законодавца, прикривени иследник био би изложен кривичном гоњењу и кажњавању уколико би вербалном или неком другом радњом код припадника криминалне организације створио или учврстио одлуку да изврши кривично дело.

Ипак, у пракси се често дешавају ситуације које нису у оквирима законске регулативе. У пракси се дешава да полиција сазна да одређено лице нуди на продају одређене недозвољене супстанце и онда се спроведе акције где се службено лице у

својству прикривеног иследника јави као купац тих супстанци, те се током примопредаје продавац недозвољене супстанце лиши слободе. Потом би се службено лице позвало у својству сведока у судском поступку који се води против овог лица или ће се његова улога у хапшењу фингирати као да у истом није ни учествовао. Према мишљењу одређених аутора овакве ситуације, иако оправдане, нису у складу са законом. Стога се треба створити законска могућност која би дозвољавала провоцирање извршења одређених кривичних дела (корупција, кривична дела везана за опојне дроге, организовани криминалитет), будући да слична решења постоје у другим законодавствима.

Са друге стране, има аутора који подржавају постојеће законско решење, сматрајући да је оно етички исправно и оправдано у односу на одређена кривична дела. Наведено се конкретно односи на посебно тешка кривична дела попут трговине људима. Узимајући наведено кривично дело за пример, аутори правдају свој став чињеницом да је у конкретном случају претежнији интерес заштите потенцијалних жртава од доказивања кривичног дела служећи се подстрекивањем. У том случају, уколико би се прикривени иследник инфилтрирао у организовану криминалну групу која се бави трговином људима, безбедније би било, а свакако и етички прихватљивије по потенцијалну жртву, да одуговлачи извршење кривичног дела у циљу прикупљања доказа потребних за даље процесуирање осумњичених.

Поред тога поборници законског решења су мишљења да основни циљ забране не служи отежавању рада прикривених иследника, већ осигурању правичности поступка и онемогућавању злоупотреба, како се невина лица, одабрана по нечијем нахођењу, не би нашла у ситуацији извршења кривичног дела због притиска који је на њих извршен. (Joh, 2009: 172)

У овом делу рада потребно је напоменути да је у пракси често тешко проценити да ли је прикривени иследник услед свог деловања испровоцирао окривљеног да изврши кривично дело. Још битније питање је каква је употребна вредност доказног материјала прикупљеног уз помоћ провокација на кривично дело. Приликом оцене прихватљивости тако прикупљених доказа суд је обавезан да сагледа целину конкретног случаја, што подразумева утврђивање природе полицијске активности и њеног утицаја на одређеног окривљеног да изврши кривично дело. Том приликом битно је утврдити да ли је полицијска активност створила или конкретизовала одлуку окривљеног да изврши кривично дело.

У вези наведеног, пракса Врховног касационог суда је, упркос одредбама закона, показала да се толерише „провокација” на извршење кривичног дела, јер се „провоцирање” схвата као активност којом се неко подстиче да изврши кривично дело, али, истовремено, таква активност не учвршћује, нити ствара одлуку код другог да изврши кривично дело. Са друге стране, пракса Европског суда за људска права усмерена је искључиво на заштиту одређеног људског права лица против којег су прикривени иследници усмерили истрагу. Ипак, и у поступку пред Европским судом за људска права судије ће анализирати све околности конкретног случаја, те неће а priori прогласити потенцијалне учиниоце кривично неодговорнима.

Стога, може се закључити да забрана провокације на извршење кривичног дела не представља хендикеп при ефикасном деловању прикривеног иследника управо из разлога што се сваки случај сагледава засебно, те да се околности сваког случаја у целости анализирају. Са друге стране, деловање како националног суда тако и Европског суда за људска права, који су у обавези да у обзир узму целину конкретног случаја, заправо омогућава посредни уплив института агента провокатора (о којем ће бити речи у наставку) у пракси, упркос томе што је он иницијално законски недозвољен. **Услед свега наведеног, и узимајући у обзир много недоумица у пракси, намеће се питање да ли је оваква одредба законодавца сувишна или се можда треба адекватније дефинисати и прилагодити свим случајевима у пракси.**

2. Извршење кривичног дела од стране прикривеног иследника

Анализирајући најпре законско решење, непобитно је да за разлику од подстрекивања, које је законодавац изричито забранио, не постоје норме које ослобађају или прописују било какву одговорност прикривеног иследника за извршење кривичног дела током ангажовања. Наравно то се не односи на кривична дела која прикривени иследник, евентуално, изврши невезано са његовим професионалним ангажманом. У том случају прикривени иследник одговара према општим правилима о кривичној одговорности, стога ту нема спорних питања или специфичности.

Са друге стране, према мишљењу многих аутора у теорији, одговорност прикривеног иследника за извршење кривичног дела током поступања у том својству је регулисана на крајње незадовољавајући начин. Односно да је законска недефинисаност овог питања озбиљан недостатак института. Наведено оставља могућност за настанак различитих тумачења и ставова, што у крајњем доводи до неуједначене судске праксе.

Свакако, наведено има за последицу и проблеме у практичној примени ове посебне доказне технике.

У прилог томе, у теорији се могу запазити различита решења о одговорности прикривеног иследника, која се могу класификовати у три категорије: 1) прикривени иследник је апсолутно неодговоран за извршена кривична дела, с обзиром на то да одговорност прикривеног иследника није прописана законом; 2) прикривени иследник је потпуно одговоран за извршена кривична дела и 3) прикривени иследник је делимично одговоран за извршена кривична дела, као компромисно решење.

1) Заговорници решења да је **прикривени иследник апсолутно неодговоран за извршење кривичних дела** упориште за свој став проналазе у вероватноћи да ће се прикривени иследник сигурно наћи у ситуацији да буде приморан да изврши кривично дело. Најчешће ће прикривени иследник доћи у ситуацију да изврши кривично дело како би уопште и ушао у организовану криминалну групу, а некада чак и више кривичних дела. У супротном, институт губи сваки смисао, јер прикривени иследник не би успео да се инфилтрира у криминалну организацију. Чак и након инфилтрације, ту није крај ситуацијама у којима ће бити приморан да изврши кривична дела, јер ће се од њега захтевати да повремено изврши одређено кривично дело како би доказао своје способности и лојалност. Уколико одбије да изврши кривична дела, ризикује да буде разоткривен и угрожава се његов телесни интегритет. Заговорници ове тезе констатују да је вршење кривичних дела од стране прикривеног иследника неминовност, а уједно и предуслов успешном извршењу њиховог задатка. Стога, прикривени иследник није кривични одговоран, те се неће кривично гонити.

2) За разлику од претходног становишта, у другом решењу брани се становиште да је **прикривени иследник одговоран за кривична дела која изврши у току задатка зато што законодавац није прописао одредбу којом би искључио одговорност прикривеног иследника**. Наиме, они упориште за своје тумачење налазе у томе да ако је подстрекивање изричито забрањено и имајући у виду да подстрекач одговара исто као и да је извршио кривично дело, законодавац неминовно забрањује и извршилаштво и саизвршилаштво. Такође, извршилаштво и саизвршилаштво представљају знатно интензивније форме учешћа у извршењу кривичног дела па ако је законодавац забранио мање забранио је и више.

Аутори сматрају да се по питању помагања у извршењу кривичног дела могу јавити додатне спорне ситуације, због чињенице да је помагање лакши облик од подстрекавања. Према томе могло би се сматрати да је оно дозвољено. Даље, сматрају да је нужно правити разлику између случајева у којима је оправдано кажњавање помагача исто као извршиоца и случајева када то није оправдано. У том контексту извршила би се подела на „тежи” и „лакши” облик помагања, у ком случају би се само тежи облик сматрао кажњивим. Стога, помагање се може сматрати дозвољеним само када није *condicio sine qua non* за извршење кривичног дела и када нису испуњени услови који би оправдали блаже кажњавање помагача, а то зависи од чињеничног склопа конкретног случаја. У супротном, нема говора о испуњености услова за блаже кажњавање. Ипак, сматрају да се ни „лакши“ облик не може сматрати дозвољеним, јер је за искључење одговорности неопходна одредба закона, коју по питању прикривеног иследника не садржи Закон о кривичном поступку Републике Србије. У складу са тим, прикривени иследник је одговоран и за помагање.

Одређени број аутора сматра да је законодавац требало уместо подстрекивања да забрани помагање. Делом из разлога што ће прикривени иследник чешће бити у прилици да изврши кривично дело или помаже у његовом извршењу, а знатно ређе да подстрекава, а суштински да би све форме учешћа прикривеног иследника у криминалној зони, биле обухваћене забраном (ако је забрањено мање, забрањено је и више). Тако се не би стварала потреба да се утврђује степен помагања, у смислу *condicio sine qua non*, те се не би ни постављало питање да ли је „лакши” облик помагања дозвољен. Исто важи и за утврђивање постојања околности на основу којих би се помагач казнио мање од извршиоца кривичног дела.

Ипак наведено решење довело би и до једног озбиљног проблема, где би се у потпуности обесмислио смисао и ефикасност института прикривеног иследника, уколико би се забранило извршилаштво, саизвршилаштво, подстрекавање и помагање. Наш законодавац, како је већ речено, не даје одредбу којом би искључио одговорност. Дакле, посматрајући проблем са формалног аспекта, и сам недостатак одредбе би требало да отклони постојећу теоријску конфузију.

Стога, имајући у виду да је извршење кривичних дела неминовност, а да прикривени иследник знајући да ће бити одговоран неће извршити кривично дело и задатак, због чега би се институту одузео сваки смисао, настала је неопходност прибегавању компромисном решењу.

3) Прикривени иследник је делимично одговаран за извршење кривичног дела у току свог ангажовања. Услед непостојања законских одредби о (не)одговорности прикривеног иследника, настало је тумачење о његовој делимичној одговорности како би се отклониле негативне а кумулирале позитивне стране претходно изнетих екстремних схватања.

Будући да се ради о компромисном решењу аутори су заузели ставове у погледу случајева у којима је прикривеном иследнику дозвољено да врши кривична дела без кривичне одговорности и на која кривична дела се то односи. Тако, према мишљењу одређених аутора дозвољено је вршење кривичних дела уколико је: 1) прикривени иследник извршио кривично дело у оквиру криминалне групе, са циљем успостављања лажног или спречавања откривања правог идентитета. Према томе основ неодговорности прикривеног иследника треба тражити у институту нужне крајње нужде; и 2) извршење кривичних дела везано за криминалну делатност коју прикривени иследник истражује, а све у циљу прикупљања доказа. По наведеном, основ за извршење кривичних дела се може наћи у законским одредбама о симулованим пословима.

Компромисно решење које подразумева институт крајње нужде нашао се и у Законику о кривичном поступку из 2006. године, који се никада није примењивао. Наведени закон је у чл. 153, ст. 2. предвиђао да уколико прикривени иследник у току свог задатка учини кривично дело према члану криминалне групе или у оквиру криминалне групе, односно у вези са делатношћу криминалне групе, примениће се одредбе Кривичног законика о нужној одбрани или крајњој нужди, када су испуњени законски услови за примену тих одредаба. Круг кривичних дела за које прикривени иследник неће одговарати је широк, али није неограничен. То су кривична дела учињена: 1) према члану криминалне групе, 2) у оквиру криминалне групе и 3) у вези са делатношћу криминалне групе. Међутим, поставља се питање да ли услови за примену института нужне одбране могу да се испуне у реалности.

Ипак, критички осврт аутора на примену института нужне одбране упућује да се увек мора имати у виду да је примена института оправдана само уколико је прикривени иследник разоткривен, па криминална организација жели да примени силу према њему. Само у том случају ће бити испуњена два неопходна услова за постојање нужне одбране и то да је потенцијални напад стваран и истовремен. Тада прикривени иследник, као и свако друго лице, има право да се брани. Међутим, треба подвући да је

могућност примене института нужне одбране у случају разоткривања прикривеног иследника веома спорна. Поставља се питање колико је она примерена логици института прикривеног иследника. Код питања крајње нужде, одређени аутори сматрају, да се институт не може применити ни у ком случају. Разлог је у неиспуњености услова истовремене нескривљене стварне опасности, будући да се прикривени иследник свесно упушта у опасне ситуације. Самој инфилтрацији претходе детаљне радње у циљу припреме и обуке, као што су: стварање лажног идентитета („легенде”), прикупљање података о најважнијим члановима криминалне групе, територије на којој она делује, односе са другим групама, кривична дела која су чланови групе извршили или се на то спремају и слично. Такве радње се не могу вршити без умишљаја. Посебно имајући у виду да се активност прикривеног иследника детаљно планира, а о свакој спорној ствари дужан је да обавештава свог непосредног руководиоца, који му даје инструкције, тако да су могућности где прикривени иследник сам одлучује сведене на минимум, те је спорна стварна истовремена опасност на коју би се прикривени иследник у својој одбрани евентуално позвао.

Ипак, непобитно је да је законодавац чланом 153, ст. 2. настојао да регулише једно веома деликатно питање. Но поставља се питање да ли се то решење може применити у пракси на конкретне случајеве, што је вероватно разлог зашто се одредба није нашла у ЗКП из 2011. године.

По питању симулованих послова, они би представљали само средство (метод) којим се прикривени иследник служи у обављању свог задатка, а будући да им закон даје карактеристику симулованости, представљале би основ искључења противправности. Код овог мишљења треба имати у виду да су ограничени његови домаћаји. Наиме, симуловани послови обухватају: симуловану куповину, продају или пружање пословних услуга и симуловање давања или примања мита. Уколико би се поменуте одредбе користиле као основ допуштености извршења кривичних дела, прикривени иследник би могао да изврши само кривично дело давања или примања мита. Убиство или тешка телесна повреда не би се могли подвести под ту одредбу. Дистинкција коју су учинили аутори је примерена, јер даје законски основ за извршење кривичних дела ради прикупљања доказа. Међутим, случајеви извршења кривичних дела у циљу успостављања лажног или спречавања откривања правог идентитета (прва група случајева) би остали без основа допуштености.

Има и теоријских решења да би се као основ искључења противправности могле применити одредбе које се односе на институт „дело малог значаја“. Институт се може применити само у случају извршења кривичног дела за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна. Дакле, велики проценат кривичних дела, и то оних тежих (убиство, тешко убиство, силовање и друго), остао би необухваћен овим институтом. Имајући наведено у виду, закључује се да би домаћаји института прикривеног иследника били ограничени, те би се и овим решењем обесмислио његов смисао.

На основу свега наведеног несумњиво је да је питање одговорности прикривеног иследника за извршено кривично дело деликатно питање које је резултат нужности изналажења границе до које се сме ићи са извршењем кривичног дела. Непобитно је да ће прикривени иследник некада бити приморан да изврши и најтежа кривична дела. Стога је изванредан помак учињен Законом о кривичном поступку из 2006. године када је законодавац настојао да отклони проблеме и дилеме везане за одговорност прикривеног иследника, без обзира на чињеницу што је по мишљењу одређених аутора то учињено на неадекватан начин, јер услови за примену поменутих института највероватније неће моћи да буду испуњени у пракси. Ипак, несумњиво је да је неопходно пронаћи адекватно примерено законско решење за питање одговорности прикривеног иследника, као адекватну меру у односу између интереса за сузбијање организованог криминала, с једне, и права трећих лица, с друге стране.

С обзиром на сложеност наведеног питања, неопходно је брзо решење у виду законског регулисања делимичне одговорности, прикривеног иследника, нарочито јер се може очекивати да ће у будућности криминалне групе под сталним притиском законодавства, постајати све опрезније у свом деловању и вршити чешће провере спремности својих припадника на разне начине, па и кроз вршење кривичних дела.

IX ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК У УПОРЕДНОМ ПРАВУ – МОДЕЛИ УПОРЕДНОГ ПРАВА У ПРИМЕНИ ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА У ОТКРИВАЊУ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

1. Прикривени иследник у упоредном праву – земље европско-континенталног и англосаксонског права

Уопштено, када говоримо о моделима прикривеног иследника у упоредном праву неопходно је направити дистинкцију у односу на два аспекта законског регулисања овог института. Први се односи на државе англосаксонског правног

система, док се други односи на државе европско-континенталног права. Међутим, иако се на почетку може учинити да је институт прикривеног иследника регулисан на потпуно различит начин у земљама англосаксонског права у односу на земље европско-континенталног права, детаљнијим сагледавањем се уочава да је реч о једном истом субјекту у борби против организованог криминала, са идентичном сврхом примене. Међутим, најизраженију разлику чини то што се у САД говори о тајним операцијама (*undercover operations*) и агенту провокатору као субјекту који спроводи те операције, док се у европским државама употребљава назив прикривени иследник, као субјект који предузима посебну доказну радњу у случајевима предвиђеним законом. Правила установљена у страним законодавствима потврђују да постоји могућност адекватнијег регулисања питања у погледу прикривеног иследника по угледу на која би могла да се изврше одређена унапређења.

а) Прикривени иследник у земљама европско континенталног права:

Институт прикривеног иследника је на сличан начин уређен у кривичнопроцесним законодавствима европских држава. Ангажовање прикривеног иследника је као посебна доказна радња у европским државама најпре уведена у немачко кривичнопроцесно законодавство 1989. године, да би крајем осамдесетих и почетком деведесетих година друге европске државе увеле слична законска решења. Немачки аутор Koriath дефинише прикривеног иследника као полицијског службеника са промењеним идентитетом (легендом) који, делујући тајно у одређеном временском периоду, у контакту са одређеним криминалним круговима долази до информација корисних за откривање, разјашњавање и спречавање кривичних дела, пре свега оних који спадају у организовани криминалитет. (Koriath, 1996: 535) У немачком праву прикривени иследник може бити ангажован уколико постоји могућност да је учињено неко од следећих кривичних дела: 1) у области нелегалног промета опојних дрога или оружја, односно у области фалсификовања новца или хартија од вредности; 2) у области заштите државе; 3) дело из заната или навике, или 4) ако је дело извршено од стране члана банде или на други организован начин. Такође, прикривени иследник се може ангажовати под условом да постоји опасност од рецидивизма и уколико се на други начин не би могло доћи до разјашњења проблема или би решавање било знатно отежано. Прикривеном иследнику се даје могућност да, уз измењени идентитет односно „легенду” учествује у правном саобраћају, такође да потписује уговоре, учествује у судским поступцима, уписује се као сопственик у земљишне књиге, оснива

фирме, пријави место становања, региструје моторно возило итд. (Шкулић, 2005: 375) За ангажовање прикривеног иследника потребно је одобрење државног тужилаштва а случају се одобрење државног тужиоца не може благовремено добити, али ако постоји опасност од одлагања, деловање прикривеног иследника може почети и без одобрења. Ипак, уколико у року од три дана државно тужилаштво није дало одобрење, престаје се са спровођењем мере. Државно тужилаштво одобрење даје у писменом облику и оно садржи и рок на који се мера одређује. Спровођење мере се може продужавати све док постоје услови за њену примену. (Шкулић, 2005: 376)

У случају **подстрекивања** на извршење кривичног дела, земље европско–континенталног права су скоро на идентичан начин регулисале предметно питање у односу на национално законодавство, док поједина законодавства регулишу и питање **одговорности** за разлику од нашег ЗКП. Дакле, у европско – континенталним земљама забрањено је да прикривени иследник провоцира на извршење кривичног дела. Конкретно, у Италији је прикривеном иследнику забрањено да делује у улози „агента провокатора”. У Немачкој је забрањено вршење кривичних дела, осим у случају ако су кривична дела извршена у случају крајње нужде ради стварања поверења у оквиру криминалне групе. Дакле, Немачко законодавство регулише и питање неодговорности прикривеног иследника у случају ако је деловао у крајњој нужди. У Мађарској јавни тужилац ће обуставити истрагу против прикривеног иследника уколико је кривично дело извршено током његовог ангажовања у том својству, само у случају да је интерес прогона чланова криминалне групе претежнији у односу на интерес прогона прикривеног иследника, о чему у крајњем одлучује јавни тужилац у сваком конкретном случају. Ипак, у случају да је неко лице лишено живота с умишљањем, тада јавни тужилац не би могао да ослободи прикривеног иследника одговорности. Јавни тужилац је дужан да лице које је претрпело штету кривичним делом прикривеног иследника, упозна са начином остварења одштетног захтева према држави. (Фејеш, 2006: 417) На сличан начин је у Хрватској решено питање одговорности прикривеног иследника, будући да у њиховом Закону радња прикривеног иследника не сме представљати „потицање на почињење казних дјела” (чл. 332, ст. 10).¹⁰³ Забрањено је, дакле, само подстрекавање на извршење кривичних дела, те у том смислу ово решење одговара решењу предвиђеном ЗКП. Такође, Закон о кривичном поступку Републике Српске забрањује подстрекивање прикривених истражилаца (прикривених иследника).

---

¹⁰³ Закон о казненем поступку, *Народне новине*, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13 и 152/14.

Уколико би кривично дело било извршено услед подстрекивања прикривеног иследника та околност би искључила одговорност подстрекиваног лица за то кривично дело (чл. 234, ст. 5).¹⁰⁴ Дакле, одредбе у Републици Српској иду корак даље у односу на наше законодавство будући да ће се искључити одговорност подстрекиваног лица. Ипак, као и у ЗКП недостају одредбе које регулишу одговорност прикривеног иследника у случају потенцијалног (са)извршилаштва или помагања у извршењу кривичног дела. Такође, Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине на идентичан начин регулише питање одговорности прикривеног иследника као и Закон о кривичном поступку Републике Српске. Према њему, прикривеном истражитељу (прикривеном иследнику) је, при вршењу истражних радњи, забрањено да предузима активности које представљају подстрекавање на извршење кривичног дела, те уколико до подстрекивања дође искључује се кривично гоњење подстрекаване особе за кривично дело извршено у вези са овим радњама (чл. 116, ст. 5).¹⁰⁵ Законик о кривичном поступку Црне Горе забрањује подстрекавање од стране прикривеног иследника на извршење кривичног дела (чл. 157, ст. 6). Поред тога, предметни Законик пописује да прикривени иследник неће бити кривично гоњен за радње помагања у извршењу кривичног дела, само уколико су такве радње предузете у циљу обезбеђивања података и доказа за успешно вођење кривичног поступка (чл. 157, ст. 5).¹⁰⁶ Дале, Законик регулише и питање одговорности прикривеног иследника за предузете радње помагања у извршењу кривичног дела. Стога су одредбе овог Законика детаљније у односу на решење предвиђено у ЗКП.

б) Прикривени иследник у правном систему земаља англосаксонског права:

Када говоримо о прикривеном иследнику у земљама англосаксонског права најадекватније би било изанализирати решење заступљена у Сједињеним америчким државама (САД). С тим у вези, слично као и у европским државама, у САД предвиђен је институт „прикривени агент” (*undercover agent*). Суштинска разлика у решењу које прописује англосаксонско законодавство налази се у могућности комбиновања активности полицијских информатора, чак и неке врсте криминалаца-покајника и прикривених агената, који могу и формално заједно да делују у криминалној групи а

---

¹⁰⁴ Закон о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Српске*, 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 и 92/09.

¹⁰⁵ Закон о кривичном поступку, *Службене новине ФБиХ*, 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 и 72/13.

¹⁰⁶ Законик о кривичном поступку, *Службени лист ЦГ*, 57/09, 49/10, 47/14 – Одлука УС ЦГ, 2/15 – Одлука УС ЦГ и 35/15.

поред тога, понекад се чак омогућава и ангажовање прикривених *ad hoc* прикривених агената који долазе из саме криминалне средине. (Шкулић, 2005: 377) Такође, у англосаксонском праву је специфично да се прикривени агенти могу инфилтрирати у криминалне групе на веома дуг период уколико је њихово ангажовање неопходно. Наведено је скопчано са ризиком да прикривени агент буде откривен услед ангажовања у дужем временском периоду.

Поред тога, главна разлика у погледу два предметна правна система је у регулисању забране подстрекивања. Па док је у земљама европско - континенталног права забрањено подстрекивање, у САД је полицајцима допуштена могућност да подстичу одређену особу да учини кривично дело. Због тога се у САД прикривени иследници називају **агенти провокатори**. Ипак, постоје одређена ограничења, те агент провокатор може да изврши подстрекивање на извршење кривичног дела само када је воља на извршење кривичног дела код подстрекиваног лица већ на одговарајући начин предиспонирана. Супротно наведеном, прикривени иследник не би смео да подстакне на извршење кривичног дела потпуно „невољну особу“ да то кривично дело изврши.¹⁰⁷

Такође, у САД је, под одређеним условима, дозвољено да тајни агент врши кривична дела, и то само изузетно, уколико је то неопходно ради прибављања информација, сазнања или доказа којима се остварују циљеви кривичног гоњења извршилаца најтежих кривичних дела; очување веродостојности прикривеног иследника; отклањање смртне опасности или тешке телесне повреде прикривеног иследника.¹⁰⁸ Прикривени иследник о наведеним околностима мора најпре обавестити, а потом и добити одобрење од надлежног службеника Федералне полиције. Уколико након покренуте истраге прикривени иследник није у могућности да избегне извршење кривичног дела, он може учествовати у његовом извршењу и без одобрења надлежних лица, с тим што након тога, тачније у року од 48 сати, о томе мора обавестити Савезну дирекцију ФБИ.

Ради заштите идентитета прикривеног иследника када поступа у својству сведока, у пракси САД се идентитет и улога прикривеног иследника штите коришћењем нагодбе о признању кривичног дела. Имајући у виду да се приликом

---

¹⁰⁷ У поступку је довољно да се докаже да је окривљени био и раније спреман да изврши кривично дело, односно да се ради о рецидивисти.

¹⁰⁸ The Attorney General's Guidelines on Federal Bureau of Investigation Undercovers Operations. Преузето 19. септембра 2022. <https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2013/09/24/undercover-fbi-operations.pdf>, године.

склапања споразума не изводе докази, неће на дневни ред доћи питања у вези ангажовања прикривеног иследника и његовог сведочења.

2. Модели упоредног права у примени прикривеног иследника у откривању трговине људима

Постоје бројне могућности коришћења прикривених иследника у истраживању кривичног дела трговине људима. Ипак, генерално се све оне могу квалификовати у три групе: а) **када се прикривени иследник инфилтрира у криминалну мрежу трговине људима ради прикупљања обавештајних података и доказа;** б) **када се прикривени иследник појављује као корисник сексуалних услуга** и в) **када се прикривени иследник инфилтрира као жртва кривичног дела трговине људима.**

а) Прва могућност представља веома опасан и захтеван посао за полицијског службеника у својству прикривеног иследника. Стога се за наведене активности морају ангажовати искусни, посебно обучени оперативци који су добро упознати са феноменом трговине људима. Поред тога, прикривени иследник може да буде снабдевен оптичким и акустичким уређајима којима ће забележити чињенично стање, контакте са члановима криминалне организације, жртвама или другим клијентима, итд. Ради инфилтрације иследник има унапред осмишљену причу где се нпр. Представља као већ „искусан играч“ те да може обезбедити сигуран транспорт, чување и проналазак жртва трговине људима. Ипак, негативну страну оваквог ангажовања прикривеног иследника представља чињеница да ће он тешко успети да дође до самог врха криминалне организације која се бави трговином људима. Наиме, услед неповерљивости чланова криминалне организације уобичајено је да извршиоци који су ниже рангирани у пирамиди и не знају ко су организатори. Њихово деловање је уско везано за задатке који су им поверени у групи. Тако би прикривени иследник инфилтриран за послове превоза жртва био у контакту само са жртвама, упознат са рутом, или делом руте, где ће се жртве превозити и евентуално особом која треба да преузме жртве, док би лице које чува жртве поново било у контакту само са жртвама. Евентуално детаљније интересовање и запиткивање за организацију посла, мимо већ задатог задатка, би покренуло сумњу код чланова криминалне организације, што даље може да доведе прикривеног иследника у животну опасност.

б) Према отвореним изворима упоредне праксе може се приметити да се код истраживања кривичног дела трговине људима, прикривени иследник најчешће

појављује у улози потенцијалног корисника сексуалних услуга уз извесну новчану накнаду. У том случају прикривени иследник ће настојати да открије постојање организоване проституције на одређеном локалитету, утврди нове доказе у вези с организацијом рада у наведеном објекту, те да у вези са тим предложи најбољи начин за извођење будуће полицијске акције усмерене ка хватању чланова криминалне организације. Притом, између жртве и прикривеног иследника не сме доћи до контакта који би могао да представља експлоатацију жртве, у ком случају би учинио кривично дело. На терену, активност прикривеног иследника би подразумевала да се најпре, уклопи у околину, тако што ће конзумирати пиће, разговарати са присутним особљем, истовремено посматрајући рад тог објекта. На крају договара одређене услуге са неком од девојака уз новчану надокнаду. Овакво поступање прикривеног иследника укључује и симуловану исплату, у готовини (обележене новчанице), чеком или кредитном картицом, до које долази након постигнутог договора са припадником криминалне групе (тзв. макро) или самом жртвом о пружању одређених сексуалних услуга. Након исплате, којој се лако улази у траг, може се одмах ухапсити припадник криминалне организације код кога се налази новац, или се његово хапшење може одложити ради спровођења паралелне финансијске истраге у циљу праћења кретања новца са његовог рачуна до крајњег корисника.

У наставку је описан случај у САД, где се прикривени иследник појавио у својству лажног клијента. Наиме, 28. јуна 2021. године ухапшен је тридесетогодишњи Драмаин Грин (Dramain Green) из Лонгвјуа због трговине људима.¹⁰⁹ Грин је оптужен за подметање, промовисање проституције, трговину људима и поседовање марихуане. Прикривени агент је започео истрагу преко огласа за проституцију, рекламирања секса за плату у локалном хотелу. У тренутку када се тајни агент састао са женом која се представљала као проститутка, схватио је да она не жели да буде тамо и да ће он бити њена прва „муштерија“. Агенти су након тога пришли Грину који је чекао на паркингу и без инцидента га привели. Грин је признао агентима да је „подводио“ жртву, разговарао са муштеријама, изнајмљивао собе и превозио је около. Током интервјуа, жртва је истакла да ју је Грин врбовао преко друштвених мрежа неколико дана раније, нудећи јој да је води на састанке, купује јој ствари, па чак и да путује са њом. Након тога, жртва је Грину послала приватне фотографије које је он поставио на интернет страницу која се обично користи за проституцију и почео је да договара

---

¹⁰⁹Преузето 19. септембра 2022. <https://www.ksla.com/2021/06/30/undercover-agents-arrest-texas-man-human-trafficking/>.

сексуалне услуге без њеног знања или дозволе. Изјавила је и да се плашила да га напусти јер је вршио физичко насиље над њом и претио је да ће јој напасти породицу. Такође, објаснила је да је Грин планирао да је транспортује у Тексас како би наставио да тргује њоме.

в) Најзад, у откривању трговине људима прикривени иследник се изузетно може наћи у улози жртве трговине људима. Такав ангажман прикривеног иследника најчешће почиње његовом заинтересованошћу за оглас којим се нуди запослење у иностранству, или укључивање у други начин процеса врбовања. Затим би уследило превозење, пребацивање, скривање и примање жртава, односно њихова експлоатација. Из угла жртве, прикривени иследник ће моћи да сагледа преступнике који непосредно реализују делатности у вези са трговином људима, али обично неће бити у могућности да сретне организаторе. Поред тога, у улози жртве прикривени иследник ће тешко моћи да неприметно користи посебна техничка средства за снимање, посебно у случајевима када се над њим успостави ропски однос и апсолутна контрола, што је свакако отежавајућа околност по његову безбедност и по обезбеђивање доказа. (Мијалковић, Маринковић, 2010: 52)

Имајући у виду да је процес трговине људима сложен и обухвата, између осталог, и транспортовање жртава из једне земље у другу, услед чега истражни органи не могу одмах да сагледају све актере таквих делатности, због чега је могуће користити метод контролисаног надзора и испоруке предмета кривичних дела, односно жртава трговине људима. По дефиницији, контролисана испорука (*controlled delivery*) је незаобилазна истражна техника када је реч о илегалним транспортима опојних дрога, али и кријумчарењу других врста роба чији је промет забрањен или ограничен, попут оружја, муниције, злата, крадених аутомобила и слично с циљем да се сагледају сви актери тих незаконитих делатности, посебно наручиоци робе који ће је на месту испоруке сачекати и преузети. У њеној реализацији је неопходна сарадња и координација служби безбедности свих земаља кроз чију територију би требало да прође предметни транспорт. (Мијалковић, Маринковић, 2010: 53) Са друге стране, контролисана испорука жртава трговине људима је веома осетљива и ризична истражна метода, посебно када се зна да жртве очекује сурова експлоатација која ће уследити одмах по доласку у земљу одредишта. Стога, према мишљењу аутора Мијалковића и Маринковића у случају да постоји и минималан ризик да транспорт може да измакне надзору истражних органа, контролисану испоруку треба обуставити, а транспортовање

жртава прекинути, уз лишавање слободе лица која су већ идентификована као учесници криминалних активности. Посебан облик контролисане испоруке је тзв. ограничена испорука, која подразумева полицијску интервенцију пресецања ланца трговине људима на самом изласку или уласку у земљу. (Мијалковић, Маринковић, 2010: 53)

X УЛОГА ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА У ОТКРИВАЊУ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Приликом истраживања отворених извора о случајевима у пракси у којима је у Републици Србији примењен институт прикривеног иследника, аутор је дошао до закључка да прикривени иследник код нас није ни ангажован у случајевима откривања трговине људима.

На овакав закључак наводи истраживање које се су спровели др Сениша Достић и Саша Госић у стручном раду под именом „Трговина људима у Србији као криминални феномен“ из 2013. године. (Достић, Госић, 2013) Штавише, они су у свом истраживању дошли до закључка да се трговина људима у Републици Србији, углавном не може окарактерисати као организовани криминал. Наиме, на основу дотадашње праксе утврдили су да најтежи случајеви кривичног дела из члана 388 КЗ РС, који представљају организоване облике трговине људима, постоје у Републици Србији, али су веома ретки, што указује на природу овог криминалног феномена. Наравно, у закључним разматрањима ове тематике, због специфичности бића кривичног дела, по мишљењу аутора, посебно треба узети у обзир и потенцијалну тамну бројку овог облика криминала.

У свом раду изнели су статистичке податке за прву половину 2013. године, који потврђују претходну анализу и закључке донете на основу истраживања спроведеног за период од 2010-2012. године. Статистички подаци указују да од 45 расветљених кривичних дела у првих шест месеци 2013. године ни једно није пријављено по основу тога што се „извршилац бавио трговином људима“, што је „извршено од стране групе“, или због тога што је „извршено од стране организоване криминалне групе“.¹¹⁰

Наведено их је довело до закључка да већина до сада откривених и процесуираних случајева трговине људима у Републици Србији према својим

---

¹¹⁰ Од 45 пријављених кривичних дела трговине људима, за период прве половине 2013. године, девет кривичних дела пријављено по ставу 1 (20%), шест кривичних дела по ставу 2 (13,33%), 14 кривичних дела по ставу 3 (31,11%) и 16 кривичних дела по ставу 9 (35,55%). Може се уочити да је највећи број кривичних дела трговине људима у овом периоду пријављен по ставу 3 и ставу 9 и да нема пријављених кривичних дела по ставу 6 и 7.

обележјима не представља квалификован облик кривичног дела из члана 388 КЗ РС одређен ставом 7, нити је у складу са дефиницијом организованог криминала, а евидентно је и да се ово кривично дело често не извршава од стране групе. Пракса, као и статистички подаци надлежних државних органа на плану сузбијања кривичног дела трговина људима у Републици Србији указују да се трговина људима не може и не сме увек изједначавати са организованим криминалом. Заправо, већина процесуираних случајева су неквалификовани или квалификовани облици овог кривичног дела, који не представљају организовани криминал у складу са позитивним законодавством и прихваћеним дефиницијама организованог криминала. (Достић, Госић, 2013: 173)

Наведени закључак потврдила је анализа судске праксе са сајта Врховног касационог суда.¹¹¹ Резиме чињеница изведених из значајних кривичних поступака, који су вођени у периоду од 2015. године до 2019. године у Републици Србији, у којима су окривљени правоснажно оглашени кривим због извршења кривичног дела трговина људима из члана 388. Кривичног законика и кривичног дела трговина малолетним лицима ради усвојења из члана 389. КЗ, показује да су правоснажно окончани кривични поступци вођени претежно против окривљених за кривична дела трговине људима из члана 388. став 1; став 2; став 3; став 6; став 9.

Само је један предмет трговине људима квалификован као став 7. члана 388 од стране Тужилаштва за организовани криминал. Реч је о кривичној пријави које је посебно одељење за организовани криминал, К ПО1 14/12, поднело Вишем јавном тужилаштву у Београду, против окривљеног М.М. и др, због кривичног дела трговина људима из члана 388. став 7. у вези ст.1. и 3. Кривичног законика у саизвршилаштву. Пријављени су „делујући као криминална група формирана са циљем вршења кривичног дела трговине људима ради сексуалне експлоатације кроз уличну проституцију на подручју Италије, по претходном међусобном споразуму, у намери прибављања користи у одређеном унапред договореном новчаном износу, у дужем временском периоду, од почетка 2011. до октобра те године, користећи тешке прилике, повременом употребом силе, довођењем у заблуду, злоупотребом поверења и задржавањем личних исправа, врбовали, превозили, пребацивали и држали више женских особа“. Међу жртвама је идентификовано пет држављанки Србије, од којих су две биле малолетне у време извршења кривичног дела.

---

¹¹¹ Врховни касациони суд. Резиме чињеница изведених из значајних кривичних поступака, који су вођени у периоду од 2015. године до 2019. године у Републици Србији. преузето 19. септембра 2022. <https://www.vk.sud.rs/sr/>

Занимљив је начин откривања овог кривичног дела и његових учинилаца. Наиме, „оштећена Ј.П. је у једном тренутку успела да утаји нешто од новаца зарађеног проституцијом, уплати кредит за телефон, позове оца и од њега затражи помоћ. Отац оштећене се обратио невладиној организацији „Астра“, после чега је уследила акција њеног спасавања, док су оштећене С.Т. и О.Т. успеле да побегну, али у односу на њих случај је откривен на основу исказа оштећене Ј.П. и садржине телефонских разговора окривљених. Другоокривљени, трећеокривљени и четвртоокривљени су ухапшени од стране полицијских службеника, који су их по наредби суда све време прислушкивали и пратили, а на бензијској пумпи у тренутку када је трећеокривљени требало другоокривљеном и четвртоокривљеном да преда две малолетне оштећене С.С. и Т.Ј. које је претходно заврбовао да иду у Италију. Првоокривљени је као извршилац кривичног дела трговине људима ухапшен на територији Републике Италије, где му се због тог дела суди“.

Дакле, у овом конкретном случају надлежни органи су се одлучили за посебну истражну технику- тајни надзор и праћење, а не за ангажовање прикривеног иследника. Вођена овим сазнањем, обратила сам се надлежним представницима из Тужилаштва за организовани криминал. Из разговора са њима сазнала сам да у Републици Србији прикривени иследник није деловао у откривању кривичног дела трговине људима. Истакли су да је било покушаја да се у одређеним ситуацијама ангажује, али да су од те идеје морали да одустану на самом почетку. Навели су да је у тим покушајима или одмах откривен идентитет прикривеног иследника, или се одређена криминална група показала као јако неповерљива, те је било практично немогуће да прикривени иследник доспе до њеног врха и открије главне организаторе, услед чега се могло више изгубити него добити.

Према мишљењу представника надлежног тужилаштва прикривени иследник је адекватно регулисан у законодавству Републике Србије, те да то није разлог зашто ова посебна истражна техника још није нашла примену у откривању трговине људима код нас. С тим у вези, по њиховом мишљењу, забрана подстрекивања не умањује ефикасност прикривених иследника на терену, будући да у нашој пракси није било забележених случајева подстрекивања, што доказује да су прикривени иследници изузетно правно обучени. По њима, негативан утицај на ефикасност ове посебне истражне технике нема ни недостатак одредби које регулишу питање одговорности прикривеног иследника за извршење кривичних дела током њиховог ангажовања.

Начелни став је да је неспорна неодговорност прикривеног иследника у таквој ситуацији, те да он неће бити процесуиран уколико изврши кривично дело у својству прикривеног иследника. Као генерални закључак истакли су да је институт прикривеног иследника ефикасна истражна техника, али да има лимитиран домашај у односу на врсте кривичних дела. Због тога код неких кривичних дела има ширу примену (као у случају кривичног дела неовлашћене производње и стављање у промет опојних дрога где се често примењује) у односу на друга кривична дела. Ипак, имајући у виду велики значај и ефикасност овог института постоји тенденција да ће му се све више прибегавати у будућности, чак и када је у питању кривично дело трговине људима.

Са друге стране, другачије становиште заузимају представници полиције који су поступали у својству прикривеног иследника. Као највеће замерке на институт наводе управо недостатак адекватних законских одредби које би одговарале случајевима са којима се прикривени иследници сусрећу у пракси. Наиме, у погледу забране подстрекивања, често је у реалности тешко проценити да ли је дошло до подстрекивања или не. Поред тога, недоумица настала због непостајања одредбе која их ослобађа одговорности за поступке предузете у својству прикривеног иследника доводи их у незавидан положај. Многи од њих неће ризиковати да изврше кривично дело из страха да ће бити кривично гоњени, услед чега њихов физички интегритет може бити угрожен. Поред тога, као посебан проблем издвојено је, са аспекта ангажовања прикривеног иследника, важно питање међународне сарадње, чије деловање у неким случајевима захтева брзу и свеобухватну узајамну подршку европских земаља. Према њиховом мишљењу наведену сарадњу би требало унапредити будући да је било пропуста у ситуацијама када је више прикривених иследника из различитих земаља ангажовано у откривању учинилаца одређеног кривичног дела, при чему су, незнајући да имају исти статус у планираној акцији, једни друге ометали у извршењу задатака.

Једино није било супротстављених ставова у погледу вредновања исказа прикривеног иследника када наступа у својству сведока, како за представнике полиције тако ни за представнике тужилаштва. На основу наведеног може се донети закључак да заиста није било случајева у пракси где прикривени иследник није имао материјалне доказе којима би поткрепио своје сведочење.

XI ЗАКЉУЧАК

Институт прикривеног иследника представља једну од посебних истражних техника које се примењују у борби против трговине људима. Штавише, овај институт данас има велику улогу у супротстављају организованом криминалитету у развијеним државама. Ипак у Републици Србији се овај врло важан и ефикасан институт уопште не примењује у откривању кривичног дела трговине људима. Један од разлога је свакако закључак да се трговина људима код нас не може окарактерисати као организовани криминал. Међутим, такво запажање не умањује друштвену опасност овог тешког кривичног дела. Посебно треба имати у виду потенцијалну тамну бројку и забрињавајућу чињеницу да је број жртава овог дела константно у порасту. Стога је неопходно да се трговини људима супротставимо на најефикаснији могући начин. Ту се пре свега мисли на употребу најбољих инструмената савремене криминалистике, и то на употребу посебних истражних техника, конкретно института прикривеног иследника.

Имајући наведено у виду, свакако је од велике важности да се институт све чешће користи и прилагоди свим случајевима у пракси. Ипак анализирањем овог питања намеће се закључак да предметни институт, упркос његовом значају, нажалост има ограничен домашај и ретку, или никакву, примену у откривању одређених кривичних дела. Велики је недостатак што се овако важан институт не примењује код нас у борби против трговине људима.

Иако постоје оправдани и легитимни разлози за то, након разговора са представницима струке, али и узимајући у обзир различита становишта бројних аутора, може се закључити да се узрок ретког коришћења мере може наћи и у недовољно јасној правној регулисаности деловања прикривеног иследника у криминалном окружењу. На сличном становишту је и пракса Европског суда за људска права која показује да овај суд дозвољава примену посебне доказне радње која се састоји у ангажовању прикривеног иследника у борби против организованог криминала и других тешких кривичних дела. Међутим, таква радња мора бити законита, а закони треба да успоставе јасне границе активности прикривеног иследника, као и заштитне мере и адекватан надзор у виду судског преиспитивања примене тог института.

Несумњиво је да је регулисање и примена ове посебне истражне технике изузетно сложено питање. Посебно ако узмемо у обзир да се ангажовањем прикривеног иследника истовремено угрожавају елементарна људска права лица према којима је

његово ангажовање усмерено. Сагласно томе, институт прикривеног иследника би морао бити детаљно уређен одредбама Законика о кривичном поступку, и то на потпун и недвосмислен начин, како не би било различитих тумачења која могу створити велике проблеме у пракси.

У складу са наведеним, потребно је инсистирати на унапређењу већ постојећих законских решења, можда по угледу на нека друга, боља решења из упоредне праксе, како би се пронашла адекватна мера између позитивних и негативних аспеката овог института и омогућило стално преиспитивање и усавршавање истог у складу са захтевима које савремени криминалитет поставља пред државу.

XII ЛИТЕРАТУРА

1. Dusch, S. (2002), *Le trafic d' êtres humains*, Presses Universitaires de France, Paris;
2. Global Programme Against Trafficking in Human Beings, (1998). United Nations – Office for Drug Control and Crime Prevention, New York.
3. Joh E. E. (2009). *Breaking the Law to Enforce it; Undercover Police Participation in Crime*. Stanford Law Review. Volume 62. Issue 1;
4. Jurisprudence (2009). *Article 6(1) of the European Convention on Human Rights*. Mykolas Romeris University;
5. Kartusch A., Boltzmann L. (2001), *Reference Guide for Anti-Trafficking Legislative Review with Particular Emphasis on South Eastern Europe*. OSCE/ODIHR, Warsaw Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights;
6. Koriath, G. (1996), *Verdeckter Ermittler: ein europaweit taugliches Instrument? Oder-brauchen wir –länderübergreifende Normen für den Einsatz verdeckter Ermittler*. Kriminalistik, 8–9/1996;
7. Милојевић, М.(1965), *Свеопшта декларација о људским правима и њен значај*, ЈРМП бр. 2–3/1965;
8. Stariene, L. (2006); *The Limits of the Use of Undercover Agents and the Right to a Fair Trial under Trafficking in Persons Report 2006, Realised by the Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons*, 263-284 ;
9. Wiliams P. (2001), *Organizing Transnational Crime: Networks, Markets and Huerarchies*“ in P. Wiliams and D. Vlassis, *Combating Transnational Crime: Concepts, Activities and Responses*, London and Portland: Frank Cass;
10. Бановић, В. (2011), Прикривени истражитељ и његов допринос ефикасности откривања доказивања кривичног дјела и учиниоца. *Бр.2-3. Ревизија за криминологију и кривично право*. 555-572;
11. Делибашевић, В. (2016) Прикривени иследник. *Наука Безбедност Полиција – Журнал за криминалистику и право*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 81-98;
12. Димитријевић, В. (1989), Општи (међународни) стандарди људских права, *Зборник Правног факултета у Загребу*, бр. 5–6/1989, 601;
13. Димчевска, А., Јанковић, И.(2013), *Трговина људима изблиза*, Veosupport, Београд;
14. Достих С., Госић С. (2013), Трговина људима у Србији као криминални феномен, *Стручни радови, Безбедност 3/2013*, 171-188;
15. Илић, Г., Матић Бошковић М. (2015), *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку – поглед из правосуђа*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд;
16. Кнежевић, С. (2019) *Кривично процесно право: општи део*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета, X стр, 24 цм;
17. Крећа, М. (2009), *Међународно јавно право*, ЈИП Службени гласник, Београд;
18. Лазин, Ђ. (2004), Прикривени иследник у кривичном поступку, *Правни живот: часопис за правну теорију и праксу*, 9/2004, 487-496;
19. Маринковић, Д. (2010), *Сузбијање организованог криминала-специјалне истражне методе*, Прометеј Нови Сад;
20. Мијалковић С. (2004). Теоријско одређење појма трговине људима, *Наука-Безбедност-Полиција*, IX, бр. 2-3/2004, Београд. 173-192;
21. Мијалковић С., Маринковић Д. (2010), Криминалистичка методика доказивања кривичног дела трговине људима, Београд *Теоријски радови, Безбедност 1/2010*, 41-61;
22. Мијалковић, С. (2009) *Супротстављање трговини људима и кријумчарењу миграната могућности унапређења безбедносно-криминалистичке праксе националног система безбедности*, Београд: Службени гласник и Институт за упоредно право,;

23. Мијалковић, С.(2005) Трговина људима, БеоСинг, Београд. 158-242;
24. Николић-Ристановић В., Ћопић С., Миливојевић С., Симеуновић-Патић Б., Михаић Б. (2004), *Трговина људима у Србији*. Београд, Виктимолошко друштво Србије, Организација за европску безбедност и сарадњу;
25. Писарић, М. (2012) Правни оквири Европске уније у борби против децје порнографије на интернету, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. бр. 2, Vol. 46. 471-487;
26. Фејеш, И. (2006) „Одговорност прикривеног иследника и његове „жртве” за извршено кривично дело”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, број 2/2006, 405-430;
27. Цмиљанић Б. (2015), Специфичности међународноправне норме о забрани трговине људима. *Гласник Адвокатске коморе Војводине, Часопис за правну теорију и праксу*, Година LXXXVI, књига 75, Нови Сад, 491-524;
28. Шкулић М.(2018) *Организовани криминалитет*, Београд, Службени гласник;
29. Шкулић, М. (2005), Прикривени иследник – законско решење и нека спорна питања. *Часопис „Безбедност“*, 3/2005, Београд. 373-397.

Остала истраживачка грађа

1. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, Службени гласник РС, број 39/2003;
2. Закон о казном поступку, „Народне новине”, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13 и 152/14. 24.Закон о кривичном поступку, Службени гласник Републике Српске, бр. 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 и 92/09;
3. Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25.септембра 1926. године, Сл. новине Краљевине Југославије, бр. 234-ХСVII/29, са Протоколом;
4. Закон о кривичном поступку, Службене новине ФБиХ, бр. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 и 72/13;
5. Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине ("Сл. гласник РС", бр. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011 - др. закон и 6/2015);
6. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције ("Сл. гласник РС", бр. 94/2016 и 87/2018 - др. закон);
7. Закон о потврђивању Конвенције МОП број 105 која се односи на укидање принудног рада, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 13/02;
8. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009;
9. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009;
10. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 6/2001;
11. Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 5/2001;

12. Закон о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правим детета, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 7/2002;
13. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, са Протоколом бр. 11 и 14, Сл. лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и исправка 7/2005;
14. Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, Сл. Лист СФРЈ – Међународни уговори, бр.11/81;
15. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 15/90 и Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 4/96 и 2/97;
16. Законик о кривичном поступку Службени лист ЦГ, бр. 57/09, 49/10, 47/14 – Одлука УС ЦГ, 2/15 – Одлука УС ЦГ и 35/15;
17. Кривични закон Савезне републике Југославије, Сл. лист СРЈ, бр. 61/2001;
18. Кривични законик Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 испр, 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016;
19. Национална стратегија за борбу против организованог криминала, Сл. гласник РС, бр. 23/09;
20. Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије 2004/68/ЈХА, Службени гласник Европске уније од 20. јануара 2004;
21. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и децом, који допуњује Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 6/2001;
22. Стратегија борбе против трговине људима, Сл. гласник РС, бр. 111/2006;
23. Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017-2020. Сл. гласник РС, бр. 77/2017;
24. Уредба о ратификацији завршног акта и Допунске конвенције о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличних ропству, Службени лист ФНРЈ Међународни уговори и други споразуми, бр. 7/58;
25. Уредба о ратификацији Протокола о изменама и допунама Конвенције о ропству, Сл. лист ФНРЈ -Међународни уговори и други споразуми, бр. 6/55;
26. Уредба о ратификацији Протокола о изменама и допунама Конвенције о ропству, Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр. 6/55;
27. Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/20.

Електронски извори:

1. The Attorney General’s Guidelines on Federal Bureau of Investigation Undercovers Operations. Преузето 19. септембра 2022. <https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2013/09/24/undercover-fbi-operations.pdf>
2. Преузето 19. септембра 2022. <https://www.ksla.com/2021/06/30/undercover-agents-arrest-texas-man-human-trafficking/>,
3. Врховни касациони суд. Резиме чињеница изведених из значајних кривичних поступака, који су вођени у периоду од 2015. године до 2019. године у Републици Србији. преузето 19. септембра 2022. <https://www.vk.sud.rs/sr/>
4. Званичан портал Савета Европе, www.coe.int

САЖЕТАК

УЛОГА ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА У ОТКРИВАЊУ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Проблем трговине људима је на међународној сцени нарочито актуелизован крајем XX и почетком XXI века, услед чега је међународна заједница уложила велике напоре на изналагању адекватног начина борбе против ове друштвено опасне појаве. У прилог томе говоре и бројне активности међународних и других организација у области превенције, гоњења учинилаца и пружања одговарајуће помоћи и подршке жртвама трговине, упоредо са доношењем низа докумената у овој области (конвенција, препорука, резолуција, протокола, декларација).

Међутим, дефинисање трговине људима, као и било које друге друштвене појаве, било је скопчано са тешкоћама. Први међународноправни документ који даје прецизну

дефиницију трговине људима је Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала.

Протокол наводи да појам „трговина људским бићима” значи врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем у циљу експлоатације”. Експлоатација обухвата као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство, или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа. Наведеном дефиницијом дат је оквир за дефинисање трговине људима у националним прописима држава. Тако је иста послужила не само као модел усклађивања националних прописа са међународноправним документом који је дефинисао ову појаву, већ и за упоредно праћење и приказивање резултата борбе против те појаве на националном и међународном нивоу.

Ипак, да би борба против ове веома опасне појаве била делотворна, неопходно је да се најпре утврде параметри за њено одређивање, а потом и механизми за њено откривање и сузбијање. Посебно имајући у виду да су добра организованост, прикривеност испољавања, транснационална природа, огромни приходи учинилаца

овог тешког кривичног дела, као и честа неспремност и страх жртава да сарађују са полицијским и правосудним органима, доминантни проблеми откривања и доказивања трговине људима. Као последица наведеног, примена традиционалних криминалистичко-оперативних радњи и криминалистичко-истражних мера се нису показале као довољан и ефикасан одговор на све видове и облике „савременог ропства“, услед тога, појавила се потреба за примену нових, посебних истражних метода којима ће се ефикасније откривати, расветљавати и доказивати кривична дела у вези са трговином људима.

Аналогно наведеном, институт прикривеног иследника представља једну од посебних истражних техника које се примењују у борби против трговине људима. Штавише, овај институт данас има велику улогу у активностима развијених држава у супротстављају организованом криминалитету. Међутим, регулисање и примена ове посебне истражне технике је изузетно сложено питање. Сагласно томе, институт прикривеног иследника би морао бити детаљно уређен одредбама Законика о кривичном поступку, и то на потпун и недвосмислен начин, како не би било различитих тумачења која могу створити велике проблеме у пракси.

Кључне речи: Организовани криминалитет, трговина људима, прикривени иследник, подстрекивање, сведок, одговорност, кривично законодавство Републике Србије

SUMMARY

THE ROLE OF THE UNDERCOVER AGENT IN DETECTING HUMAN TRAFFICKING

The problem of human trafficking was particularly topical on the international scene at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, as a result of which the international community made great efforts to find an adequate way to fight against this socially dangerous phenomenon. This is supported by numerous activities of international and other organizations in the field of prevention, prosecution of perpetrators and provision of appropriate assistance and support to victims of trafficking, along with the adoption of a series of documents in this area (convention, recommendation, resolution, protocol, declaration).

However, defining human trafficking, like any other social phenomenon, was fraught with difficulties. The first international legal document that provides a precise definition of human trafficking is the Protocol for the Prevention, Suppression and Punishment of Trafficking in Human Beings, Especially Women and Children, which supplements the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

The Protocol states that the term "trafficking in human beings" means the recruitment, transportation, transfer, harboring and receiving of persons, through the threat or use of force or other forms of coercion, abduction, fraud, deception, abuse of authority or difficult position or the giving or receiving of money or benefits to obtain the consent of a person who has control over another person for the purpose of exploitation". Exploitation includes, as a minimum, the exploitation of the prostitution of other persons or other forms of sexual exploitation, forced labor or service, slavery or a relationship similar to slavery, servitude or removal of organs. The aforementioned definition provides a framework for defining human trafficking in the national regulations of the states. Thus, it served not only as a model for harmonizing national regulations with the international legal document that defined this phenomenon, but also for comparative monitoring and presentation of the results of the fight against this phenomenon at the national and international level.

However, in order for the fight against this very dangerous phenomenon to be effective, it is necessary to first determine the parameters for its determination, and then the mechanisms for its detection and suppression. Especially bearing in mind that good organization, concealment of manifestation, transnational nature, huge incomes of perpetrators of this serious crime, as well as the frequent reluctance and fear of victims to

cooperate with police and judicial authorities, are the dominant problems of detecting and proving human trafficking. As a consequence of the above, the application of traditional criminal-operational actions and criminal-investigative measures did not prove to be a sufficient and effective response to all types and forms of "modern slavery", to discover, clarify and prove criminal acts related to human trafficking. Analogous to the above, the institute of the undercover investigator is one of the special investigative techniques used in the fight against human trafficking.

Moreover, this institute today plays a major role in the activities of developed countries in the fight against organized crime. However, the regulation and application of this particular investigative technique is an extremely complex issue. Accordingly, the institute of the undercover investigator would have to be regulated in detail by the provisions of the Criminal Procedure Code, in a complete and unambiguous manner, so that there would be no different interpretations that could create major problems in practice.

KEYWORDS: Organized crime, human trafficking, undercover investigator, incitement, witness, responsibility, criminal legislation of the Republic of Serbia

БИОГРАФИЈА

Кандидаткиња Милица Марковић, рођена је 8. новембра 1990. године у Пироту. Завршила је Основну школу „Ратко Вукићевић“ у Нишу и Гимназију „Бора Станковић“ у Нишу, друштвено-језички смер. Правни факултет Универзитета у Нишу уписала је 2009. године, а дипломирала је у јануарско – фебруарском року 2015. године са просечном оценом 8,97. Исте године, тачније 23. марта 2015. године, почела је да обавља приправничку вежбу за полагање правосудног испита у адвокатској канцеларији Бранкице Орловић из Ниша, а потом и у адвокатској канцеларији Емилије Комазец из Ниша, све до маја 2018. године. Након тога, од септембра 2018. године до данас ради у Београду, у Канцеларији за координационе послове у преговарачком процесу са Привременим институцијама самоуправе у Приштини. У међувремену је положила правосудни испит, а 2020. године је уписала и мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, смер унутрашњих послова.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: **Милица Марковић**

Наслов мастер рада: **Улога прикривеног иследника у откривању трговине људима**

Ментор: **Проф. др Иван Илић**

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 18.10.2022. године

Потпис аутора

Милица Марковић

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом „Улога прикривеног иследника у откривању трговине људима“

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: **Милица Марковић**

У Нишу, 18.10.2022. године

Потпис аутора

Милица Марковић